Tijdschrift voor gregoriaans

jaargang 36 ▪ nummer 4 ▪ december 2011

TIJDSCHRIFT VOOR GREGORIAANS

colofon

Het **TIJDSCHRIFT VOOR GREGORIAANS** is een uitgave van de Stichting Amici Cantus Gregoriani.
Het verschijnt driemaandelijks en richt zich op allen, die zich verbonden weten met het gregoriaans.

Kopij voor het volgende nummer dient **24 januari 2012** op het redactie-adres binnen
te zijn. Inlichtingen, ook voor advertenties, bij de administratie.

Redactie:
Katrijn Kuypers, Arnoud Heerings,
Gerrit van Osch, Albert Koopmans
e-mail redactie:
tijdschrift@acg.nu

Administratie:
J. Kwast
Rijsenburgselaan 7
3972 EG Driebergen-Rijsenburg

Bestuur van de Stichting A.C.G.:
A. Zielhorst, *voorzitter*
mw. E. Veldhuyzen van Zanten, *secretaris*
J. Kooij, *penningmeester*
B. Lamers
B. Dicker
T. Op de Coul

Adres secretaris:
Van Hogendorpstraat 15
3581 KB Utrecht

website:
http://www.acg.nu/

Vormgeving: Jacqueline Elemans, Egmond aan den Hoef
Druk: drukkerij Van Stiphout, Helmond
ISSN: 1380-9776

Abonnementen:
Individueel abonnement:
per kalenderjaar
Voor Nederland:: € 30,-
Voor het buitenland € 32,-
Koorabonnement, minimale afname 3exemplaren,
€ 20,- per exemplaar
Voor Nederlandse studenten : € 15,-
Voor buitenlandse studenten : € 17,-

Advertentietarief::
1/1 pagina: € 180
1/2 pagina: € 90
1/4 pagina: € 50

Postrekening 39586
Bankrekening 42.06.65.323
alle rekeningen t.n.v. penningmeester
Stichting Amici Cantus Gregoriani
te Culemborg
Voor abonnementen wende men zich
tot de administratie.
Het abonnementsjaar is gelijk aan het kalenderjaar. Abonnementen kunnen op elk moment ingaan en lopen automatisch door, tenzij uiterlijk dertig dagen voor het einde van het kalenderjaar schriftelijk wordt
opgezegd bij de administratie (zie hiervoor).
U gelieve adreswijzigingen drie weken van te voren te melden eveneens bij de administratie, met opgave van oud en nieuw adres.

Getijden. Tijden van toen? Nee, van NU!

Ik denk dat velen van ons die een passie hebben ontwikkeld voor het gregoriaans, uiteindelijk telkens weer uitkomen bij het getijdengebed, *the heart of prayer, music of silence*. Dit laatste is tevens de titel van een geschrift van de Benedictijner broeder David Steindl-Rast O.S.B.: zie bij *verslagen* elders in dit nummer.
Het getijdengebed is meer dan een deel van het gregoriaanse repertoire, het is een praxis: het getij van zitten en staan, van licht en donker, van het ene en andere koor, van stemmen en stilte, van *incipit* (aanhef) via *mediatio* (middencadens) naar *terminatio* (slotcadens), de poëtische symmetrie van het halfvers, de bogen van de hymne, de lichte verheffing door de antifonen, de diepte van het responsorium, en altijd weer de stilte. Een praxis, een leefwijze.

Tijdens de laatste wereldoorlog schreef Anton van Duinkerken zijn *Legende van de Tijd* (1941), een veilig onderwerp, in tegenstelling tot *Ballade van een katholiek*, waarvoor hij geïnterneerd werd als gijzelaar in Sint-Michielsgestel en Haaren. Het geschrift begint met een anekdote over Talleyrand, kardinaal: *Toen hij, raadsheer geworden van Lodewijk XVIII, voor een gewichtige bijeenkomst naar het Kabinet van de Koning werd ontboden en daar drie uren achtereen in vergadering bleef, maakte zich menigeen over de uitslag bezorgd. Zodra was de bijeenkomst niet geëindigd, of de hovelingen verdrongen zich om Talleyrand met de vraag: 'Que c'est-il passé?' Waarop hij antwoordde: 'Trois heures'.*
En vervolgens zoekt Van Duinkerken aan de hand van weer een monnik, de legendarische monnik van Heisterbach, de andere kant van de tijd op; *De monnik van Heisterbach beschouwde de natuur als een openbaring, gedaan aan hemzelf, zodat hij de hele wereld vereenzelvigde met een gebied, waarop hij als vrij man beslissen kon over zijn eigen gedrag, al naargelang hij de openbaringen verstond*. En dus ging hij het klooster in, immers, zegt de auteur: *omdat de dingen om ons heen raadselachtig blijven, en onvolkomen, bestaan er geestelijken... En omdat de monnik vertrouwde in dingen, die 'van buiten af' komen, moest hij toegeven, dat sommige dingen verder reikten dan zijn menselijke verbeeldingskracht. Het hinderde hem niettemin dat hij geen voorstelling had van de oneindigheid, die hem aanging.... Hij vroeg de oplossing aan God.... Terwijl hij in gepeins over zijn kwellend vraagstuk verdiept de kloostertuin uitwandelde naar het bos, dat daarachter lag, hoorde hij tussen de takken een nachtegaal slaan. Hij was een man die wist te luisteren. Hij luisterde. Hij werd van luisteren verrukt. Hij wist niet meer hoe lang het duurde.*
Om kort te gaan: toen hij terugkeerde naar het klooster, kende niemand hem meer. De archivaris bracht de oplossing: *Er waren duizend jaar voorbijgegaan,*

sedert de monnik, die terugkwam, uit dit klooster heenging. En de legende besluit met *de verzekering dat hij nooit meer twijfelde aan Gods oneindigheid*.

Via hoofdstukken met titels als *Utopie van de natuurlijkheid, Normen van gezinsgeluk, Het doel van het onderwijs, De bruikbaarheid van kunst, De crisis van het intellect* en *Het probleem van de moed*, komt hij in het laatste hoofdstuk *De waarheid van het leven* tot een door de Logos gesublimeerde Ethos. *Deze ethos veroorlooft de mens, goed te zijn, op de wijze, waarop het dier goed is, waarop de plant goed is, en waarop alle wezen goed is, dat in* ***dit*** *leven gehoorzaam blijft aan de natuur, die zich voltrekt als een verheerlijking van het Leven. Deze ethos gebiedt hem goed te zijn op een wijze, die ontsnapt aan de tijd en zich voordoet op het bovennatuurlijke niveau, waar leven en waarheid samenvallen, omdat de vergankelijkheid daar is opgeheven.*

Kijk, en dat doet denken aan die prachtige psalm 85 (vertaling Gerhardt):

Zij ontmoeten elkander, genade en waarheid,
Gerechtigheid en vrede – zij kussen elkaar.
Dan wast waarheid op uit de aarde,
Reikt gerechtigheid neer van de hemel.

Na 1000 jaren moest de archivaris van Heisterbach de actualiteit van de monnik terugbrengen; na 3000 jaren brengt het psalmodiëren de psalmist terug in onze tijd. Gregoriaanse psalmodie (en daarvan afgeleid ook de gezangen uit het Abdijboek) van de Getijden draagt de diepste boodschap van het kloosterleven over: hoe we omgaan met tijd: elke dag leven binnen de werkelijke ritmes van de dag. De getijden zijn niet van toen, zij actualiseren het voortschrijden van de tijd in één praxis die maar duurt en duurt, in terugkerend ritme als de branding van de zee, het gezang van de nachtegaal. Het vereist zoveel discipline en concentratie en is toch zo ontspannend, vitaliserend: je zou tijden zo kunnen doorgaan, terwijl de monnik van Heisterbach aan de kloosterbel hangt, of is het de psalmist?

GvO

Thomas Op de Coul

Het gregoriaans in de kartuizerorde
Deel1, Inleiding

In de afgelopen jaren heeft de kartuizerorde opmerkelijk in de belangstelling gestaan, met name dankzij de film 'Die grosse Stille' ('Into great silence') van Philip Gröning, die in 2005 in de bioscopen te zien was. De film bood onder meer enkele glimpen van de nachtelijke metten en lauden, die bij de kartuizers nog geheel in het Latijn en met gregoriaanse gezangen weerklinken. Veel van de liturgie bleef echter onzichtbaar, en wat betreft het gregoriaans moesten we het grotendeels met de psalmodie doen. De liturgie en het gregoriaans bij de kartuizers zijn echter de moeite waard om eens beter te bekijken.

In een drietal artikelen zal een bescheiden overzicht gegeven worden van wat er bekend is over de liturgie en het gregoriaans in de kartuizerorde.[1] Omwille van de ruimte beperk ik me tot grote lijnen en de meest opvallende kenmerken, aangevuld met een bibliografische handreiking in de noten. Na een algemene inleiding in de volgende pagina's zullen de twee volgende artikelen respectievelijk de mis en het officie bij de kartuizers behandelen, van haar vroegste geschiedenis tot aan de ontwikkelingen na het Tweede Vaticaans concilie.

Aan het einde van de elfde eeuw reisde Bruno van Keulen (ca. 1030-1101) met enkele zielsverwanten naar Grenoble, om daar onder leiding van de locale bisschop Hugo van Grenoble (1053-1132) naar een plek hoog in de onherbergzame Franse Alpen te trekken. Ze werden in juni 1084 door Hugo naar een plek in de Dauphiné gebracht, nabij het plaatsje Chartrousse (tegenwoordig Saint-Pierre-de-Chartreuse). Hier bleven zij, om als kluizenaars in gemeenschap te leven. Deze plaats zou zich ontwikkelen tot het hart van de kartuizerorde, uitgedrukt in haar naam, Le Grande Chartreuse.[2] Al snel nadat Bruno en zijn gezellen zich in de Alpen hadden gevestigd, ontstonden er in de directe omgeving vergelijkbare groepen, die zich lieten inspireren door de combinatie van gemeenschappelijk leven en het kluizenaarsbestaan. Opmerkelijk genoeg waren het ook deze nieuwe groepen die na enkele decennia verzochten om richtlijnen of regels vanuit de Chartreuse. Dit verzoek leidde niet tot een regel in de klassieke zin van het woord, maar tot een brief, waarin de leefgewoonten van de gemeenschap bij Chartreuse omschreven werden: de *Consuetudines Cartusiae* van Guigo van Saint-Romain (1083-1136).[3]

Deze brief bestaat uit twee delen, *De monachis* en *De conversis*. Net als de cisterciënzers hadden de kartuizers (koor)monniken en broeders. De monniken wijdden hun hele leven aan gebed en studie in de stilte van hun eigen cel. De broeders maakten dit monnikenbestaan mogelijk: zij deden grof gezegd de huishoudelijke taken. Elk van de twee delen van de *Consuetudines* begint met een

serie hoofdstukken waarin de liturgie werd omschreven. In grote lijnen vormen deze hoofdstukken ook vandaag de dag nog de basis voor de liturgie bij de kartuizers.
In 1140 of 1141 vond het eerste generaal kapittel binnen de kartuizerorde plaats (wederom net als bij de cisterciënzers), waarbij de uniformering van de liturgie binnen de orde een belangrijk speerpunt was. In de periode hierna werd de liturgie verder ontwikkeld maar in de kern niet ingrijpend gewijzigd, waarna in 1259 een definitieve vastlegging van de vorm en structuur van de kartuizer liturgie volgde. Deze zou ruim driehonderd jaar vrijwel onveranderd blijven, tot aan de laatste decennia van de zestiende eeuw.
De liturgie van de kartuizers was van meet af aan duidelijk anders dan die van de klassieke benedictijnen of de nieuwe cisterciënzers: het grootste deel ervan vond namelijk plaats in de eenzaamheid van de kluis: een klein huisje van twee verdiepingen en een tuin. De kluizen van de monniken zijn door een kloostergang aan elkaar en aan de kerk verbonden. In deze kerk kwam men echter maar weinig samen: zoals in de *Consuetudines* te lezen is, vierde men alleen op zon- en feestdagen de mis, en zeker niet dagelijks zoals bij andere kloosterorden.
Weekdagen werden derhalve overheerst door het kluizenaarsbestaan. De monniken kwamen maar twee keer per etmaal samen, aan het einde van de nacht voor de metten en lauden, en aan het einde van de dag voor de vespers. (De kartuizers staan tegenwoordig bekend om hun 'gebroken nachten', doordat ze in de uren na middernacht de metten en lauden zingen. Dit is echter een wijziging uit de late zestiende eeuw: tot dan toe zongen ze, naar benedictijner gebruik, de metten en lauden aan het einde van de nacht, zodat de lauden startten bij het krieken van de dag.) Alle kleine uurtjes (priem, terts, sext, none, completen) bad de monnik in zijn kluis, met inachtneming van de liturgische koorgebruiken wat betreft zitten, staan, buigen, enzovoort. Ook alle andere bezigheden zoals studie, werk, eten en slapen deed de monnik alleen in zijn kluis.
Op zon- en feestdagen werd het gemeenschappelijk leven benadrukt; naast de conventsmis bad men (monniken én broeders) alle getijden samen in de kerk, en bovendien gebruikten zij samen de maaltijd. De maandag sloot op deze gemeenschappelijke sfeer aan: op die dag viel de wekelijkse gezamenlijke wandeling.[4]
Deze reductie van het gemeenschappelijk leven vindt zijn pendant in een drastische reductie van het liturgisch repertoire. Het relatief kleine aantal missen per jaar zorgde voor een eerste reductie. De tweede reductie vond plaats in de kalender, waar het aantal feestdagen tot een minimum beperkt werd. De derde reductie is te vinden in de kartuizer omgang met het gregoriaanse repertoire: hieruit verwijderden ze met name alle gezangen op niet-bijbelse teksten, zowel in de mis als in het officie – vermoedelijk geïnspireerd door bisschop Agobard van Lyon (ca. 775-840). Tot slot ontsnapte zelfs de mis niet aan deze 'reductionistische' geest van de kartuizers. Een achterliggende reden voor al deze beperkingen was dat men niet veel tijd kwijt wilde zijn aan het oefenen van de muziek (zie verder onder, in paragraaf 4): de monnik moest zo veel mogelijk in de stilte van zijn kluis verblijven.

2. De beperking van de heiligenkalender

De vroegste kartuizer kalenders zijn te vinden in de archieven van de Grande Chartreuse, en worden gekenmerkt door

een grote soberheid. De heiligenkalenders van Cluny en van de cisterciënzers zijn zeker twee keer zo groot. Inhoudelijk kent de kartuizer heiligenkalender een opvallende overeenkomst met de Gregoriaanse kalender, waaraan enkele typische heiligen uit de Gelasianer traditie zijn toegevoegd. Aan deze verzameling zijn vervolgens nog 34 feesten toegevoegd waarvan de oorsprong niet direct thuis te brengen is. Met name opmerkelijk is de aanwezigheid van Paulus van Thebe (15 januari), Thekla (23 september), Hilarion (21 oktober) en Silas/Silvanus (28 november, tegenwoordig 13 juli).

De soberheid van de kartuizer kalender is veroorzaakt door hun terughoudendheid in het vereren van lokale heiligen en ook door het feit dat de kartuizers maar schoorvoetend leden uit de eigen orde in de kalender opnam. De stichter Bruno van Keulen werd bijvoorbeeld pas in 1515 in de kalender opgenomen![5]

Ook de groei van de kartuizer heiligenkalender ging veel trager dan elders: tussen de twaalfde en de veertiende eeuw kwamen er slechts 14 heiligen bij, tegenover bijvoorbeeld zo'n 45 in Cluny. Belangrijke feesten die in de loop der eeuwen zijn toegevoegd aan de kartuizer agenda zijn Triniteitszondag (mis: 1170/1180, officie 1582), Transfiguratie (1582), H. Naam van Jezus (1597), H. Hart (1783) en de Onbevlekte Ontvangenis (1864). In de negentiende eeuw werden ook eindelijk enkele kartuizer heiligen toegevoegd, inclusief de beroemde Engelse kartuizermartelaren, die in 1887 heilig waren verklaard.[6]

Het effect van nieuw ingevoerde feesten op het gregoriaanse repertoire was overigens beperkt. Echt nieuwe muziek nam men met grote terughoudendheid op; men putte meestal uit het commune, zelfs bij het feest van Bruno. Veel groter was het effect op het liturgische leven van de kartuizers. Waar zij in eerste instantie zelden de mis vierden, en dus meestal slechts twee keer per dag in de kerk samenkwamen, zorgde de groei van het aantal feesten met mis ervoor, dat men steeds vaker drie keer per dag samenkwam. Uiteindelijk werd het rond 1200 ook bij de kartuizers regel om dagelijks de mis te vieren, en vanaf 1337 moest elke priestermonnik bovendien nog een privémis verzorgen.[7]

3. De beperking van het repertoire

Zoals eerder aangegeven wordt het kartuizer gregoriaans met name getypeerd door een drastische beperking van het repertoire. Wat waren hierin nu de concrete ingrepen, en wat was het resultaat?

Het ordinarium van de mis werd beperkt tot drie Kyrie's, één Gloria, één Sanctus en één Agnus Dei. Aan het eind van de twaalfde eeuw werden hier voor hoogfeesten voor elk gezang één alternatief toegevoegd; het aantal Kyrie's bleef gelijk. In het proprium van de mis vinden we van oudsher relatief weinig niet-bijbelse teksten. Desondanks hebben de kartuizers het traditionele repertoire van Alleluia's enorm beperkt tot zo'n zestig stuks. Bovendien liet men de offertoriumverzen weg (die men te virtuoos vond), en natuurlijk ook de toevoegingen aan het misrepertoire die in de loop van de Middeleeuwen ontstonden, zoals sequensen, prosa's en tropen. Ook processies, met bijbehorende gezangen, werden eeuwenlang buiten de deur gehouden.

Uitzonderingen op het bijbels exclusivisme waren er ook: de introitus *Gaudeamus* was een vroeg voorbeeld; in de dertiende eeuw volgden de Missa Salve sancta parens voor Mariafeesten en in de veertiende eeuw de traditionele Requiemmis (exclusief offertorium- en communio-vers). Overigens werd dit Requi-

em soms toch nog vervangen door een volledig bijbelse dodenmis (*Respice*), de primitieve kartuizer dodenmis.
Ook in het officie waren er uitzonderingen op de regel; respectabele gezangen als de O-antifonen en het *Salve Regina* hielden stand. Wat betreft het officie is met name de kartuizer omgang met de hymnen interessant, die tenslotte niet bijbels zijn. In de *Consuetudines* wordt de hymne als genre nooit genoemd; vermoedelijk hebben de kartuizers in eerste instantie dus een liturgie zonder hymnen gehad! Pas in de teksten van het tweede generaal kapittel (1143, bijna zestig jaar na het begin van de kartuizerorde) worden vier hymnen genoemd: *Aeterne rerum conditor, Splendor paternae gloriae, Deus creator* en *Christe qui lux es*. Daarna breidde het repertoire van hymnen binnen de liturgie zich langzaam uit, maar het zou altijd uitermate beperkt blijven, zeker als we ons bewust zijn van de enorme rijkdom aan hymnen: de kartuizers hebben bijna vierhonderd jaar geleefd met slechts 21 hymne-teksten op 15 verschillende melodieën; aan het einde van de zestiende eeuw worden het 58 hymne-teksten op 27 verschillende melodieën.[8]
Opvallend is dat de kartuizers zich in hun ingrepen inderdaad grotendeels beperkt hebben tot het afslanken van het repertoire: de melodieën zelf lieten zij vrijwel ongemoeid, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de vele ingrepen van de cisterciënzers.

4. De koorpraktijk

Opvallend in het muziekleven van de kartuizers was de afwezigheid van een aparte schola voor de gregoriaanse gezangen. Dit had onder meer te maken met de omvang van de kloosters; meestal bestond een kartuis uit slechts twaalf koormonniken en een prior. In de dertiende eeuw liet de kartuizerorde wel grotere kloosters toe, zodat de *duplex conventus* voor 24 monniken ontstond. (De Grande Chartreuse zou in de veertiende eeuw ook zo'n dubbelconvent worden.) Desondanks bleef het de gewoonte dat alle koormonniken meezongen als zij dat konden. In de statuten van 1509 wordt overigens wel een minimum van acht monniken die kunnen zingen genoemd, om het officie gezongen te laten plaatsvinden.
Deze situatie had enkele concrete gevolgen voor de manier van zingen: het Credo en het Gloria werden niet responsoriaal gezongen, de verzen in het Graduale en Alleluia werd door iedereen gezongen en 'solo's' waren uiterst zeldzaam (intonaties voor de gezangen werden zeer kort gehouden). Wel waren er twee hoofdzangers, één voor elk koor. De hoofdzangers traden afwisselend op als dirigent voor iedereen – maar waren bovendien verantwoordelijk voor de orde binnen hun eigen koorhelft. Ook was er nog een *emendator* die monniken op eventuele fouten moesten wijzen.
Natuurlijk vereiste het voltallig zingen van mis en officie voorbereiding, en de *Consuetudines* voorzien hier in: op de dagen vóór zon- en feestdagen nam men na de none de tijd om samen de lezingen en wellicht de muziek door te nemen. Dit was des te noodzakelijker omdat men er naar streefde, het repertoire uit het hoofd te zingen, zeker tot het einde van de Middeleeuwen. Dit had praktische redenen (het spaarzame licht tijdens metten en lauden, weinig want dure liturgische boeken) maar kreeg gaandeweg een spirituele duiding. Tijdens het zingen zou het geblader en gezoek in boeken de devotie al te zeer verstoren. Vanaf het begin van de vijftiende eeuw werd een en ander wel wat minder strikt nageleefd, maar het ideaal blijft levend, in tegenstelling tot bij

andere kloosterordes.[9] De nadruk op het vocale werd versterkt door een compleet verbod op muziekinstrumenten in kartuizerkloosters. Ondersteuning van de zangers of verrijking van de liturgie was dus ondenkbaar; daarnaast was ook polyfonie niet toegestaan, zodat de kartuizer monnik slechts leefde in een auditief klimaat van complete stilte, afgewisseld met de gregoriaanse melodieën.

NOTEN

[1] De belangrijkste algemene literatuur over kartuizer liturgie en muziek: A. Degand, 'Chartreux (liturgie des)', in: F. Cabrol & H. Leclercq, *Dictionnaire d'archéologie Chrétienne et de liturgie*, Paris 1913, col. 1045–1071, Benoit M. Lambres, 'Le chant des Chartreux', *Revue Belge de musicologie/Belgisch tijdschrift voor muziekwetenschap* 24 (1970), p. 17–41, en Hansjakob Becker, *Die Responsorien des Kartäuserbreviers: Untersuchungen zu Urform und Herkunft des Antiphonars der Kartause* [Münchener theologische Studien, 39], München 1971, p. 30-88. Een groot deel van dit artikel is op deze literatuur gebaseerd, waar nodig aangevuld en/of gecorrigeerd door recent onderzoek. Nuttig maar niet altijd betrouwbaar is Archdale A. King, *Liturgies of the religious orders*, London, New York 1955. Van de diverse encyclopedische artikelen is Heinrich Hüschen, 'Kartäuser', in: L. Finscher, *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: Allgemeine Enzyklopädie der Musik*, Kassel, New York 1994, col. 1804-1810, het grondigst.

[2] De meest informatieve biografie over Bruno van Keulen is te vinden in Gerardo Posada, Adam Wienand, et al., *Der heilige Bruno, Vater der Kartäuser: Ein Sohn der Stadt Köln*, Köln 1987. Over de kartuizerorde in het algemeen zie Marijan Zadnikar & Adam Wienand, *Die Kartäuser: Der Orden der schweigenden Mönche*, Köln 1983. Bij The Boydel Press zal binnenkort een Engelstalig overzichtswerk van Julian Luxford verschijnen, in de serie *Monastic Orders*. Een enorme hoeveelheid informatie over de kartuizers is te vinden in de honderden publicaties binnen de serie *Analecta Cartusiana* (1970-), onder redactie van James Hogg. Veel bibliografische informatie is, tenslotte, te vinden op de website van de vereniging Cartusiana, http://cartusiana.org/.

[3] Guigues Ier le Chartreux, *Coutumes de Chartreuse* [Sources Chrétiennes, 313], Paris 2001. Recent verscheen een Nederlandse vertaling: Tim Peeters & Guerric Aerden ocso, *Gewoonten. Een leefregel voor kluizenaars in gemeenschap* [Middeleeuwse monastieke teksten, 3], Budel 2011.

[4] Anselm M. Stoelen, 'De oude dagorde van de Kartuizers', Horae monasticae: XXXIII bijdragen van monniken uit Noord en Zuid bij de ruïnes van de aartsabdij Monte Cassino hoopvol het eeuwfeest gedenkend van den zaligen aartsvader Benedictus, Tielt 1947, p. 191-208, biedt een mooi overzicht van de ontwikkeling van de kartuizer dagorde.

[5] Over de kartuizer (heiligen)kalender, zie Becker, *Die Responsorien*, p. 42-50, Emmanuel Cluzet, *Particularités du sanctoral cartusien* [Analecta Cartusiana, 99:30], Salzburg 1994 en Emmanuel Cluzet, *Sanctoral: section II, propre des saints : section III: messes votives et des défunts : section IV: conclusions du sanctoral* [Analecta Cartusiana, 99:31], Salzburg, 1994.

[6] Benoît du Moustier and Jacques Hourlier, 'Le calendrier Cartusien', *Études Grégoriennes* 2 (1957), p. 151-161, biedt een uiterst waardevolle bijdrage aan de studie van de ontwikkeling van de kartuizer kalender.

[7] Voor deze ontwikkelingen, zie Anselm M. Stoelen, 'De eucharistische evolutie van de oude Kartuizer-liturgie', *Studia Eucharistica. DCCi anni a condito festo sanctissimi corporis Christi 1246-1946*, Antwerpen 1946, p. 102-131.

[8] Becker, *Die Responsorien*, p. 74-77; Francescantonio Pollice, 'L'innario certosino', *Rivista internazionale di musica sacra* 17/1 (1996), p. 289-300.

[9] Lambres, 'Le chant des Chartreux', p. 32-33. Een kritische bespreking van wat er bij de kartuizers nu precies 'geoefend' of 'doorgenomen' werd, en hoe dit zich ontwikkelde, is te vinden in (Anoniem), 'La récordation en Chartreuse', in: L. Dobszay, *Cantus planus: Papers read at the 6th meeting, Eger, Hungary, 1993*, Budapest 1995, p. 251-269.

Thomas Op de Coul is als musicoloog werkzaam bij de Centrale Discotheek Rotterdam. Daarnaast doet hij onderzoek naar liturgie en gregoriaans binnen de kartuizerorde. Najaar 2010 gaf hij tijdens het congres Les Chartreux dans l'Europe médiévale et moderne (Luik) een paper over een 15e eeuws kartuizer graduale uit Roermond (publicatie in voorbereiding)

Gerrit van Osch

Interview met Gerrit Hulsink
24 oktober 2011

Al langer leefde binnen de redactie de gedachte om Gerrit Hulsink te interviewen. Omdat zijn gezondheidstoestand verre van optimaal was, werd dit telkens uitgesteld. Tot hijzelf opbelde: "het gaat niet goed met me". Een kleine week na het interview stierf hij. Ik als schrijver, u als lezer(-es): het is moeilijk beide ontmoetingen met Gerrit, het interview en de gedachtenis, uiteen te halen. Het is bedoeld als één monument.

Goudkleuriger dan deze oktoberdag kan gewoon niet. Om een lange file te ontlopen, rijd ik dwars door de Achterhoek naar Rijssen: een landschap van glooiingen, lanen, coulissen, bossen en vooral zeer leefbare dorpen. En geen files dus. Flink te laat word ik binnengelaten door Joep, want Gerrit kan dit niet meer. Grote delen van de dag brengt hij in bed door, in de huiskamer, met aan één kant uitzicht op de straat, en aan de andere kant het tv-scherm. Het is duidelijk: Gerrit neemt afstand tot wat nog even zijn leven is. En zo voelt dit interview ook: van behoorlijke afstand terugkijken in dat leven vol muziek en zang.

Gerrit 'zelf' werd geboren te Wierden in 1934; acht jaar later werd de zanger in hem geboren: als lid van het jongenskoor van de parochie 'Sint Jan de Doper'. Het zanggebeuren van deze parochie stond, zoals zo vaak in die tijd, onder leiding van het hoofd der school, meester Hüsken. "Wat die man betekent heeft voor de parochie", en even later in het gesprek "en voor mij"! Als jongetje al werd hem de liefde voor zang, en voor het gregoriaans bijgebracht. De schooljaren waren verweven met de koorrepetities en –optredens: 's-morgens eerst naar de H. Mis, dan koorrepetitie en 's-middags na schooltijd weer repetitie. "Die Hüsken, dat was een kanjer! Hij vond ook dat de jeugd moest sparen en richtte dus een spaarbank op: "*Van Klein tot Groot*' . Die werd later in de Boerenleenbank opgenomen".
Toen men in Wierden een nieuw orgel kreeg en de organist dat een goed moment vond om ermee te stoppen, kwam de pastoor bij Gerrit, toen 15 jaar, thuis en zei tegen diens vader: "jullie Gerrit moet maar organist worden". En zo be-

gon de muziekstudie. Twee jaar later pushte kapelaan Dolf Koppes (ja die bekende van de Partij Radicalen) hem om toelatingsexamen te doen voor de vermaarde Kerkmuziekschool te Utrecht. En: hij werd toegelaten. Alleen moest hij nog in dienst! Uitstel vragen werd hem door de burgemeester afgeraden.
Tegelijk met de ervaring van de militaire dienst, kwam zijn vrouw Joep in zijn leven, uit Rijssen. Het toeval wilde dat daar de parochiekoordirigent opstapte. En zo werd Gerrit daar dirigent. En wederom gepusht, nu door Joep, hervatte hij de studie. Dan valt, na Hüsken, de tweede naam: Jacques Reuland: "enorm veel aan te danken, ook sinds de tijd dat die ging doceren aan de Hogeschool in Enschede; hij adviseerde me om de goedkopere vakopleiding daar te volgen", want ondertussen groeide het gezin uit tot vijf monden die gevuld moesten worden. Als de dag van gisteren herinnert hij zich nog het solfègeexamen: slechts twee haalden de streep, hij en een meisje dat een instrument bespeelde. Na twee en een half jaar heeft hij het diploma 'koordirectie' op zak.

De interviewer laat zich ontvallen: jij bent helemaal uit deze streek opgekweekt! "Dat klopt" is zijn korte antwoord, maar het is tevens de aanzet tot een vervolg dat veel wijder strekt dan zijn regio. Hij volgde daarna namelijk de vakken 'schoolmuziek' en 'muziektheorie-B' aan de Hogeschool in Zwolle: met succes. Dan zijn we weer zes jaren verder. En dat waren drukke jaren! "Ik had veel koren en gaf veel les, van hoog tot laag. Op dinsdagen zag ik de kinderen nauwelijks: lessen op de Pedagogische Academie in Hengelo, lessen op IHNO te Enschede en 's-avonds repetitie van het mannenkoor. Hij was ook dirigent van het Koninklijk Zutphens Mannenkoor, het Koninklijk Enschedees Mannenkoor en het vocaal ensemble De Twentezangers. Vanuit al deze functies schreef hij veel koormuziekbewerkingen en componeerde hij stukken, waaronder de Dionysiusmis.

In 1973 volgt de belangrijke benoeming tot docent 'muziektheoretische vakken' op de Muziek-Pedagogische Academie te Leeuwarden. Dat was een hele verhuizing! "Ik herinner me nog de eerste keer dat we met zijn allen eens poolshoogte gingen nemen; het was pet-weer en de drie achter in de auto zaten te drenzen en zelf waren we ook niet écht opgewekt. Maar we kregen een prachtige woning toegewezen in Oenkerk. We hebben er 16 jaar heel gelukkig gewoond". Gerrit kon er ook zijn dadendrang kwijt: richtte de Leeuwarder Schola op en het 'Consortium Vocale Leoverdia'. Hij gaf vele cursussen, vooral ook gregoriaans. De interviewer kan ervan getuigen: veel scholaleiders hebben van hem de vernieuwingen geleerd die de semiologie bracht. Of zonder hem het Graduale Triplex ingang zou hebben gevonden in het Noorden, is een grote vraag.

De Muziek-Pedagogische Academie werd na enige jaren het Stedelijk Conservatorium Leeuwarden. Bij het 'Herenakkoord van het Noorden' werd dit weer opgeheven en samengevoegd met het Conservatorium Groningen. Gerrit viel nog juist binnen de termen van vervroegd uittreden, kon met 55 jaar met pensioen. En dus stond niets in de weg om weer terug te keren naar die streek waar alles begon. De pastoor van Rijssen had er al lucht van gekregen: "hij was al eerder bij me dan ik er woonde". Hier ging hij weer meerdere koren leiden, naast die in Leeuwarden. Pas in 2002

nam hij afscheid van de Friesche koren en ontving er, tijdens het zilveren jubileum van 'zijn' schola, de pauselijke onderscheiding van Ridder in de Orde van St. Sylvester. In 2006 volgde het afscheid te Rijssen, met een Koninklijke onderscheiding van Ridder in de orde van Oranje Nassau. Al eerder ontving hij het Ereteken voor Bijzondere Verdiensten van de Nederlandse Sint-Gregorius Vereniging.

Ondertussen zat hij vanaf het prille begin in de werkgroep van de Gregoriaanse Academie, uitgaande van het ACG. Dit werkatelier werd in 1994 opgericht voor hen die bijzondere belangstelling hebben voor het gregoriaans en dit willen bestuderen vanuit een wetenschappelijke achtergrond, waaronder paleografische kennis van handschriften en de semiologische interpretatie ervan. Het eerste onderwerp dat in deze studiegroep in oktober 1994 in de Benedictinessenabdij te Oosterhout aan de orde werd gesteld, was de vraag: is het mogelijk het gregoriaans te benaderen vanuit algemene en gangbare muziektheoretische wetenschappen?". De presentatie van dit onderwerp met vraagstukken zoals de analyse van het gregoriaans en de interpretatie ervan, werd verzorgd door Gerrit.

Rond diezelfde tijd nam hij ook het dirigeren over van de mannenschola van het ACG. En vanuit zijn bed, na een korte ruzie met de afstandsbediening, tovert hij een DVD-opname van het laatste optreden van de schola, 28 mei te Schalkhaar, te voorschijn. We kijken even - niet te lang, de tijd wordt kostbaar - naar die grijze koppen, en luisteren naar een stukje Vespers: 'toch een mooie klankkleur, hoor!' volgens de dirigent.

Terugkijkend prijst hij zich gelukkig met zijn (eens en voor al) keus voor het La-on-handschrift: "Het is zo precies en gevoelig. In de handvoering van de pen voel je als het ware meteen ook de uitvoeringswijze van de stem. Ik leerde bijvoorbeeld lezen dat de ene uncinus de andere niet is, afhankelijk van de lengte van de poot". En zo ontdekte hij ook een mogelijke uitvoeringswijze van de oriscus, gewoon door heel goed te kijken, te lezen. Een oriscus bestaat als losstaande neum eigenlijk uit vier zeer snelle noten: laag-hoog-laag-hoog. En zo kunnen ook de quilisma, de pressus en de pes quassus, als composieten met een oriscus erin, een onderscheiden uitvoering krijgen. "De componist heeft er toch een aparte bedoeling mee gehad! En dan kun je toch niet net doen of er niks staat!".

Op de vraag *waar begon je liefde voor het gregoriaans?* antwoordt hij: "Ik zeg wel eens: toen ik bij het jongenskoor was, kende ik het graduale beter dan nu". En dan doelt hij uiteraard op het boek, niet op het gezang. Want dat werd toen gepsalmodieerd, gereciteerd zelfs. En inderdaad, als de interviewer hem confronteert met zijn prachtige soleren van het gradualegezang, dan bekent hij, met enige weerstand lijkt het wel, dat hij altijd al solo zong, ook als jongetje.

En wat vind je nu het mooiste van het gregoriaans? En met zijn inmiddels dun geworden stem zegt hij: "Moeilijk. Ik heb eigenlijk geen voorkeur. Elk heeft zijn eigen karakter. Het graduale (diepe zucht) heeft dat beschouwende, zoals de introitus en communio het begeleidende hebben. En de vespers....(en hij heft zijn armen op, om een hele grote ruimte uit te duiden) zo... ja..., zo persoonlijk hè!" En hij licht het glimlachend toe met een

citaat van zr. Scholastica uit Nijmegen: "die Vespers, het is zóveel tekst, niet aan te beginnen; en dan die sleur... Máár, je pikt er altijd wel wat uit!".

Naschrift

En nu is Gerrit Hulsink niet meer. Het is bewolkt in Rijssen als de torenklok van de mooie Dionysiuskerk, een schepping van de Cuypersdynastie, ons ter kerke nodigt. Het mannenkoor zingt zijn Dionysiusmis. De mannenschola van de Amici zingt het proprium. Een kleinkind drentelt stilletjes rond de kist, slaat uitnodigingen van haar moeder om weer bij haar op schoot te komen, af. De absoute dus. En als de stoet naar het kerkhof loopt, het mannenkoor vóór, de mannenschola achter Gerrit en de zijnen, klinkt het *In Paradisum* als een lint van verstrooide klanken door een stil Rijssen. De doorgebroken oktoberzon zet de hele scène in hemels licht.

De koffietafel biedt gelegenheid om levende verhalen uit zijn koren (landelijk, uit het Oosten en het Noorden) uit te wisselen. Uit die verhalen tot slot een kleine selectie van Gerrits *bon mots* tijdens diens vele repetities:

"Niet op elke noot gaan zitten!"
"De noten zitten; nu komt het erop aan!"
"Kom mensen, even los van het boek, leg de krant nu eens neer!"
"We komen zo ver als we komen."
"Wat u zingt is ook mooi, maar het staat er niet!"
"Ja, en nou eens iets minder meerstemmig".
"Ga nou eens muziek maken!"

En voor wie hem kenden, blijft zijn stem.

GvO

Gerrit (geboren te Wierden in 1934) soleerde vanaf zijn achtste in het jongenskoor van zijn parochie. Als jongetje al werd hem de liefde voor zang en voor het gregoriaans bijgebracht: de schooljaren waren verweven met de koorrepetities en –optredens. Op zijn vijftiende werd hij gevraagd om er het orgel te bespelen en na de militaire dienst om dirigent te worden in de parochie te Rijssen. In de jaren hierna bekwaamde hij zich in de muziekwetenschappen en koordirectie te Enschede en Zwolle. Het was een zeer drukke tijd voor de jonge vader.

In 1973 wordt hij benoemd tot docent 'muziektheoretische vakken' op de Muziek-Pedagogische Academie te Leeuwarden. Ook richtte hij er de Leeuwarder Schola op en het 'Consortium Vocale Leoverdia'. Hij gaf vele cursussen, uitgaande van de Nederlandse Sint-Gregorius Vereniging (NSGV) en Amici Cantus Gregoriani (ACG), vooral ook gregoriaans.

Na zijn pensionering ging de familie Hulsink weer terug naar Rijssen. En ook weer terug in de koren van voorheen. Hij is een van de initiatoren en jarenlang werkgroeplid van de Gregoriaanse Academie, verzorgde er de eerste inleiding over 'het gregoriaans, benaderd vanuit de algemene en gangbare theoretische muziekwetenschappen' (oktober 1994). Rond die tijd werd hij ook dirigent van de mannenschola van ACG. Met deze groep kon hij experimenteren met zijn ideeën omtrent de uitvoeringswijze van onder andere de oriscus.

Gerrit is altijd een doener geweest. Niet voor niets werd hij geëerd met de ridderschappen in de Ordes van St. Sylvester en Oranje Nassau. Van de NSGV ontving hij het Ereteken voor Bijzondere Verdiensten.

We zullen hem missen: zoals hij het repertoire voorbereidde, uren alleen, in zijn tjokvolle werkkamertje: wat heeft die man gewerkt! Maar altijd op een wijze die hij tot in detail kon en ook graag wilde verantwoorden: het moest allemaal reproduceerbaar zijn, vanuit de neumen van Laon, en dan maar proberen te zingen, net zolang tot hij voelde: zo moet het ongeveer bedoeld zijn. We zullen zijn mooie solostem missen. Gelukkig hebben we zijn werkwijze nog; en de herinnering aan zijn verrukkelijke bonhomie!

GvO

Het Hooglied en de Liefde

Het Hooglied en de Liefde. Een selectie van 57 gezangen uit het Hooglied.
Samengesteld en gerestitueerd door Louis M.M. Krekelberg, Maasbracht 2011.

Hoe breed de eenstemmige liturgische muziek zich in de loop van de eeuwen heeft ontwikkeld kan men illustreren aan de hand van de melodiëen op teksten van het Hooglied. Dit Canticum canticorum heeft immers musici van alle tijden geboeid omdat de litteraire inhoud van dit geschrift opmerkelijk is en zo breed te interpreteren valt.
Het loont de moeite om van het beschikbare materiaal een verzameling aan te leggen nu zovele handschriften digitaal beschikbaar zijn.
In eerste instantie is er de koppeling tussen de gezangen en de liturgische plaatsing ervan. De meeste gezangen zijn gelieerd aan een Mariafeest met name O.L.V. Tenhemelopneming maar ook aan de gedachtenis van de heilige Vrouwen.
Enige tijd geleden zijn enkele zangers en liefhebbers van het gregoriaans met grote ijver en ambitie aan het werk gegaan en hebben een indrukwekkende verzameling aangelegd van alle gezangen die ze aantroffen in oude bronnen maar ook in gedrukte uitgaven uit de 19e en 20e eeuw[1].
Grofweg kan men onderscheid maken tussen vier grote periodes in het groeiproces van het gregoriaans.We spreken over een vóór- klassieke fase waarin zich het mondelinge groeiproces voltrekt van de grondlaag (vieux fonds). De klassieke fase is het tijdperk vóór het einde van het eerste millennium. We putten het oudste materiaal uit de codex Hartker[2]. De tweede fase reikt tot in de tijd dat het lijnensysteem is ontwikkeld, breed genomen 1000-1200. Dan volgt de nabloei van de late middeleeuwen. De stijlverschillen zijn gigantisch. De handschriften worden talrijker en via relatief jongere bronnen kan men de grondlaag soms ontdekken, weliswaar vaak aangetast door de nieuwe modes.
Deze ontwikkeling is nauwkeurig te volgen aan de hand van een nieuwe publicatie van de hand van Louis Krekelberg. Deze uitgave is getiteld: *Het Hooglied en de Liefde*. (afk. HL). De ontwerper heeft met grote nauwgezetheid en toewijding zes en vijftig gezangen gekozen en ze aan een onderzoek onderworpen steunend op een respectabel aantal handschriften uit genoemde periodes en nu en dan een knipoog naar het heden.
Maar deze nieuwe bloemlezing is anders dan bovengenoemde verzameling die onder de titel *Het gezongen Hooglied* (afk Gez.H)[3] verschenen is De insteek waarvoor nu gekozen is, is verrassend, zeker voor een genomineerde gregorianist. Een kerkmusicus let immers vaak alleen op het notenbeeld. Deze samensteller kiest volwaardig voor de inhoud van de tekst en is erdoor geboeid aangezien het litteraire gehalte ervan zoveel geheimenissen bevat. De titel van het boekje *Het Hooglied en de Liefde* spreekt al voor zich. De spirituele inhoud van de tekst met name de vrijmoedige benadering van de aardse werkelijkheid, gekoppeld aan het religieuze appèl kan ons verbazen en zelfs tot verrukking brengen.
We kennen dankzij vele publicaties vele litteraire benaderingen en interpretaties. Het liefdesspel tussen man en vrouw

wordt verbreed tot een verbondsrelatie tussen de God van Israël en zijn volk. En in de katholieke traditie treffen we bruidsrelatie als model tussen Jesus zelf, de bruidegom, en de kerk met Maria als oermodel. De auteur van *Het Hooglied en de Liefde* blijft staan bij deze poëtische rijkdom als een weergaloze ontvouwing van de aantrekkingskracht van de liefde. In deze benadering speelt het subjectieve element een wezenlijke rol. De volgende motieven passeren de revue:
De liefde – de kus – wie is zij – wie is hij – schoonheid – de tuin – de liefde – de liefdesverklaring.
We volgen de werkwijze van de ontwerper van dit concept: elk thema wordt kort ingeleid: met een korte tekst met betrekking tot de poëtische verbeeldingskracht. Woord en klank worden beschouwd als een natuurlijke symbiose.
Maar er wordt ook aangegeven uit welke bronnen de samensteller heeft geput. Steunend op natuurlijke intuïtie en ervaring vergelijkt de auteur de bronnen en maakt een keuze. Aangezien het vaak om late bronnen gaat zijn de verschillen tussen de handschriften nogal divers. Nu blijkt dus dat hij tevens een eclecticus moet zijn die op eigen verantwoording een melodie kiest op basis van het gegeven materiaal dat voor hem als ervaren practicus de waarheid het meest benadert.. Hij distantieert zich nadrukkelijk van een zuiver wetenschappelijke benadering.
Dat blijkt ook uit de wijze van noteren. Ik mag niet verhullen dat ik nogal moeite heb met zijn gregoriaanse notatie die semi-mensuralistische trekjes vertoont.
De afzonderlijke noten zijn blijkbaar neutraal: punctum en virga worden als volwaardige noten genoteerd, ook de elementaire liquescentgroepen, in welke muzikale context ze ook voorkomen. De eenvoudige notengroepen, zoals pes, clivis, torculus worden echter op tweeërlei wijzen genoteerd, volwaardig en verkleind. Je merkt dat hier de dirigent een beslissende rol speelt. Hij wil voor zijn zangersgroep al aangeven welke groepen een meer flexibele interpretatie verlangen en andere niet. Accentgroepen worden als volwaardig genoteerd en verbindingsnoten licht. Als voorbeeld geeft ik de volgende melodie :

We constateren in deze melodie dat er negen maal een podatus voorkomt. Door Hartker zeven maal identiek genoteerd: ♩. K kiest vier keer voor de verkleinde notatie en driemaal voor de normale kwadraatnotatie.
Vgl.: tweemaal

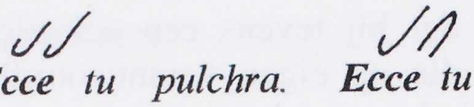

Blijkbaar wil de dirigent aan het begin enige nadrukkelijkheid en bij de herhaling niet meer.
Zie ook de verbinding :

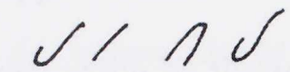

Dit lijkt misschien op muggenzifterij maar als je als dirigent aan de slag gaat met een notatie die partieel mensuraal is, is er maar één mogelijkheid: het ritmisch notenbeeld slaafs navolgen. De semiologie is in dit opzicht echter meer bescheiden en laat veel ruimte aan de dirigent. De semiologische benadering is slechts een hulpmiddel want de elasticiteit van de melodie is niet te vangen in een partituur. De muzikaliteit van de leider is van wezensbelang.
Deze leiding wordt hier gegeven. De practicus die de dirigent is geeft zijn practische wenken al vóóraf, voor zover mogelijk in de partituur.

Wie critisch durft te kijken naar deze bloemlezing weet hoe ingewikkeld keuzes kunnen zijn, vooral als het gaat om reconstructies van bekende melodieën. De verzamelaars van de gezangen in de bundel *Het gezongen Hooglied* hebben zich met dit probleem minder bezig gehouden. Alleen daar waar er geen gedrukte melodieën te vinden waren hebben ze pioniersarbeid verricht door te citeren uit een bereikbare bronnen. K is verder gegaan en probeert uit een grotere reeks mogelijkheden de juiste versie te maken.
Een groot aantal melodieën stamt uit het 3e en 4e fase van genoemde historische ontwikkeling. Slechts een klein aantal melodieën vinden we in Hartker, tenminste als we ervan uitgaan dat een groot aantal antifonen, op teksten van het Hooglied, zich bevindt op pagina's van latere datum. K steunt nogal op deze versies terwijl andere samenstellers deze notatie van een tweede of derde hand niet meer als maatgevend beschouwen. Het gaat hier om melodieën genoteerd in Hartker deel 2, pag.115-117.
Wij denken aan de samenstellers van het nieuwe Antiphonale Monasticum, het zogenaamde Liber Antiphonarius (afk LA) en Antiphonale Romanum (afk AP), kortgeleden uitgegeven door de monniken van de abdij Solesmes[4].
Hoewel er nog vele vragen bestaan over de betrouwbaarheid van deze nieuwe liturgische uitgave, is het toch interessant een vergelijking te maken tussen de transcripties uit dit boek en het werk van K. Als voorbeeld nemen we de antifoon *Quam pulchra es* (no 22 in HL; LAIII 107), zie de notenvoorbeelden op de volgende bladzijde.
K kiest voor de doorgangsnoot op mi op drie momenten: *pulchra es / amica mea / et decora* Als we de navolgende melodie: ant. *Hortus est conclusus* daarbij betrekken, dan ligt de keuze van LA voor de hand.
In de tweede helft vanaf *oculi tui columbarum* is er sprake van een opmerkelijke verschil. Daarvoor citeren we ook de volledige melodie *Hortus conclusus* (no 47).
Het gaat hier om twee gekoppelde antifonen die in Hartker afzonderlijk staan opgetekend: het tweede deel is identiek aan bovengeciteerde versie.

versie K

versie LA

versie K

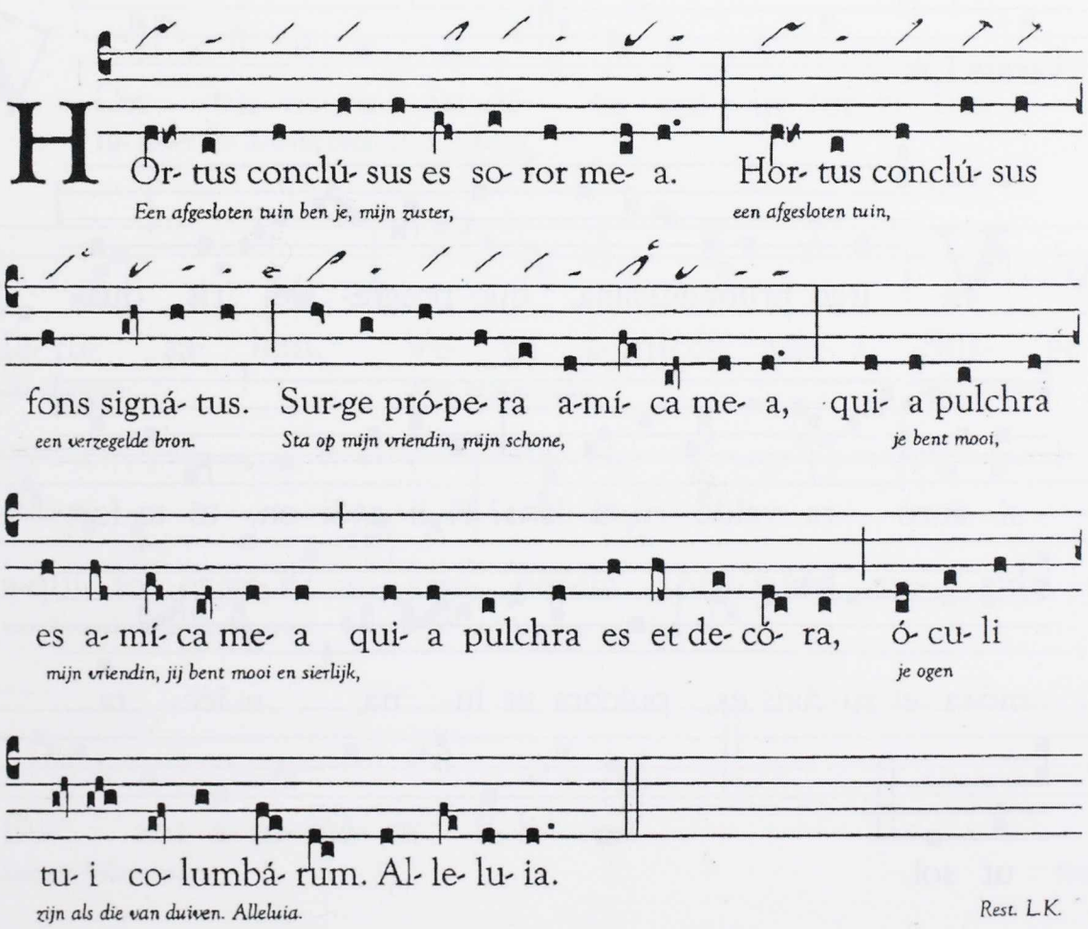

De afsluiting van de melodie in LA bij *columbarum alleluia* correspondeert met Hartker. Vgl. de liquescerende virga strata op sol. De reconstructie van K van de ant. *Quam pulchra es* op deze plaats is niet overtuigend.

Tenslotte nog één voorbeeld. Het gaat om een van de meest bekende antifonen uit de liturgie van Maria Tenhemelopneming. De reconstructie van de melodie en de notatiemethode van K wijken nogal af van de versie in LA. Op fraaie wijze wordt de melodie door K gepresenteerd.

Versie K

versie LA

Letten we op de overgang in de eerste zin: *quo progréderis qua-si auró-ra*
Hartker noteert hier de letter e (aequaliter) d.w.z.: op gelijke hoogte.
In de versie van K daalt de melodie een hele toon om vervolgens een kwint te stijgen. Blijkbaar speurt de ontwerper hier een bekende formule uit het klassieke Misrepertoire. In LA gaat de melodie op gelijke hoogte verder: re-fa - fa-la om vandaar de accentlettergreep *auró-ra* te omspelen. Op het woord *valde* staat de letter i (inferius) d.w.z lager. Conform deze aanduiding kiest LA voor sol- mi in plaats van sol fa.
De start van de tweede zin is in LA op mi en bij K op re. Wie zal het zeggen? Wellicht een bredere vergelijkende studie. Tenslotte treffen we in de eindcadens op het einde van het woord *e-léc- ta* een do als voorbereiding van de slotcadens. De nadruk valt op het woord *sol*. Door de voorafgaande mi wordt via de stuwing mi-fa naar deze toon gestreefd zoals de tekst aangeeft: de maagd, vol wijsheid is als de maan zo schoon, als zonnegloed zo zuiver.
Terzijde: ook in dit gezang overtuigt mij de ritmische notatie niet. De accentlettergreep *for- mó-sa* wordt met verkleinde notenwaarden genoteerd en de posttonische lettergreep *púl – chra* met normale kwadraatnoten.
Niettemin: voor de zanger en liefhebber is dit boekje een prachtig document van de veelkleurigheid van de eenstemmige latijnse a-capellamuziek.Ik vermijd hier dus bewust de term 'gregoriaans''. Want ook in de periode die soms ten onrechte 'nabloei' wordt genoemd, treffen we pareltjes. Om maar één voorbeeld te citeren uit het Akense handschrift, gedateerd einde 13e eeuw:

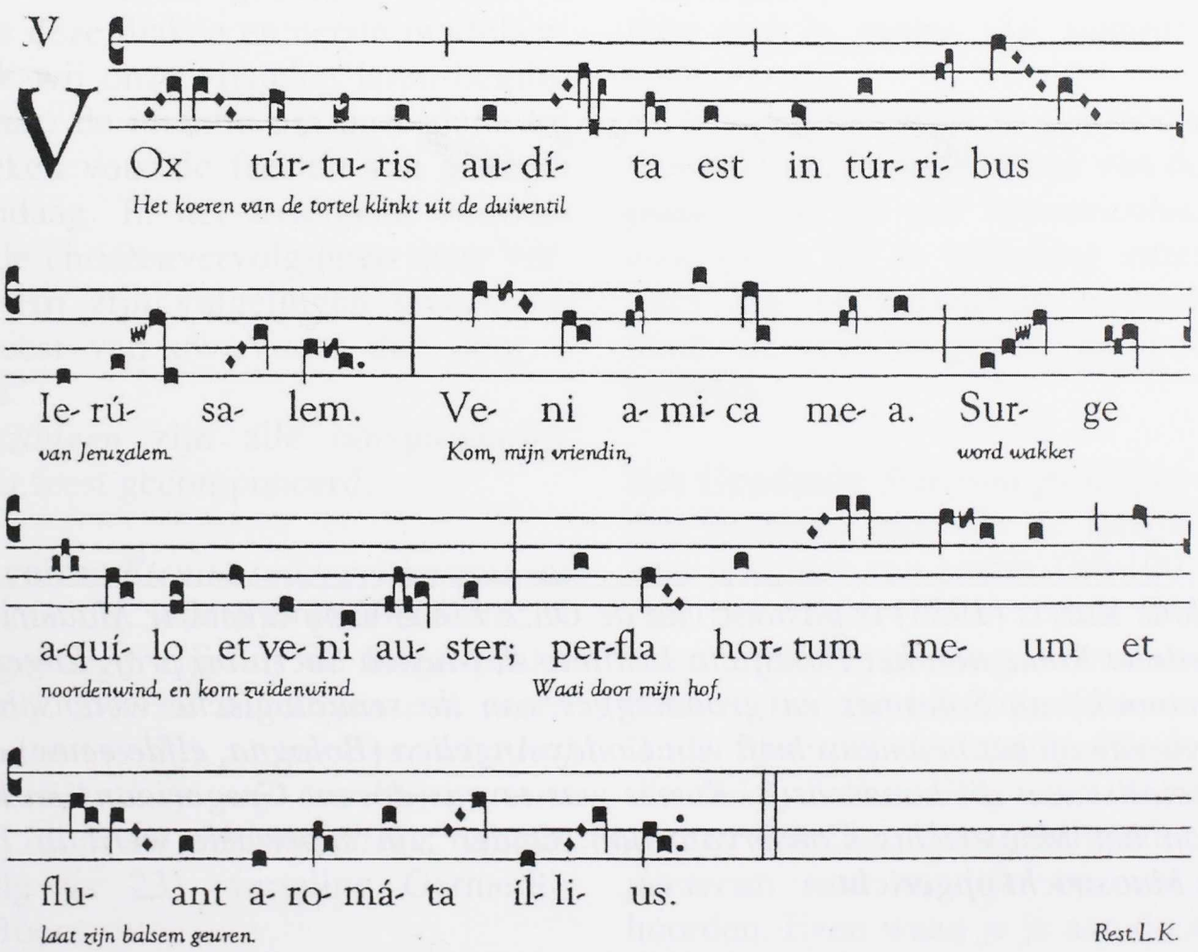

De bundel *Het Hooglied en de Liefde* is een tevens welkome illustratie van de rijkdom die de litteraire tekst van dit Bijbelse geschrift tot klinken brengt. We maken kennis met gezangen uit vijf eeuwen muziekgeschiedenis. De oerbasis is gelegd ruim tien eeuwen geleden. Het is aanvankelijk vooral de bakermat van de liturgie, die cantoren hebben gestimuleerd tot het ontwerpen van nieuwe gezangen.
In het bestek van deze reeks van 57 gezangen vinden we vooral de litteraire thematieken onderscheiden. De uitgave is met grote zorgvuldigheid vorm gegeven. Menigeen verlangt wellicht naar een geluidsdocument waardoor deze gezangen direct te horen zijn.

NOTEN

[1] Het gezongen Hooglied, een verzameling gregoriaanse gezangen samengesteld en op papier gezet door Ger Steeghs m.m.v Gerard Lücker en Math. Vleugels, october 2006.

[2] Handschrift St. Gallen, Stiftsbibliothek 391 Antiphonarium Hartkeri Band 4/II Monumenta Palaeografica Gregoriana.

[3] Het Hooglied en de Liefde. Een selectie van 57 gezangen uit het Hooglied. Samengesteld en gerestitueerd door Louis M.M.Krekelberg Maaasbracht 2011.

[4] Liber Antiphonarius III Pro diurnis Horis De Sanctis Solesmis MMVII.

Dr. Alfons Kurris (1935) is pastoor van de Onze Lieve Vrouwekerk te Maastricht. Hij studeerde te Rome aan het Pontificio Instituto di Musica Sacra bij prof. Eugene Cardine, monnik van Solesmes en grondlegger van de semiologische wetenschap. Hij promoveerde op het neumenschrift van Codex Angelica (Bologna, elfde eeuw) en geldt als specialist van dit handschrift. Kurris was tevens docent Gregoriaans en kerkmuziek aan het Maastrichts Conservatorium. Onder zijn supervisie werd in 1994 de Schola Maastricht opgericht.

Gerrit van Osch

Die 26 decembris: S. Stephani, protomartyris

Geen uitgelezen *zondag* dit keer, want zelfs als tweede Kerstdag op zondag valt, wordt niet het feest van Stefanus, maar dat van de Heilige Familie gevierd. Toch viel de keus op deze mis, om zijn schoonheid en authenticiteit. De gezangen komen in evenveel oude liturgische teksten voor als die van Kerstmis zelf, met uitzondering van het offertorium. Daarom wordt voor dit gezang ook het alternatief *In virtute tua* besproken, zoals dit in de oudere handschriften in het proprium te vinden is.
De *eerste lezing* vertelt het lijdensverhaal van Stefanus uit de Handelingen der Apostelen. En de *gebeden* vermelden met ere deze diaken en eerste martelaar: dat ook wij onze vijanden leren beminnen, naast de intentie om onze dank uit te spreken voor de feesten van gisteren en vandaag. In het *Evangelie* voorziet Jezus de christenvervolgingen maar verzekert Hij zijn volgelingen tevens dat "de Geest van uw Vader dan door u spreekt".
De *gezangen* zijn alle oorspronkelijk voor dit feest gecomponeerd.

De **Introitus** *Etenim sederunt* bestaat uit tekstdelen die letterlijk geselecteerd en samengevoegd zijn uit de lange psalm 118(119). *Zweren machtigen ook tegen mij samen* (vs 23) .... *men vervolgt mij verraderlijk, help mij* (vs 86) .... *uw knecht blijft uw verbondseisen nagaan* (vervolg vs 23) (vertaling Gerhardt). Dom Boer:

"De opbouw van dezen Introitus omvat twee grote zinnen, ieder van drie grote incisies. De schaal is groot en mannelijk. Ook begint de Introitus niet voorzichtig en geleidelijk, maar opeens staat hij voor u: een krachtige bivirga, een sterk voortstappen naar de dominant op *et* .... *Loquebantur* met zijn twee bistropha's is tekstschildering van de protesterende macht: *loqueba-a-a-antur*; in *iniqui* klinkt de verontwaardiging van den oprechten diaken. Een ruime pauze na dezen eersten zin".
Na deze getoonschilderde scène verandert de sfeer in een gebed. De climax verschijnt op de twee woorden die je nou juist niet in psalm 118 aantreft: *Deus meus*.
En het gezang wordt in psalmodie afgewisseld met de beginverzen van dezelfde psalm: *rijk zijn wie onaantastbaar hun weg gaan*. En in herhaling zitten daar weer die veroordelende notabelen en horen we weer het gebed vanuit een rein geweten.

Het **Graduale** *Sederunt principes* begint met dezelfde tekst als de Introitus; het vers is echter van psalm 108/109, inclusief het "*Deus meus*": daar komt die kreet uit de intredezang dus vandaan (zie boven)! Een tweede, minstens zo opvallende link met de Introitus is de bijna identieke behandeling van *loqueba-a-antur*; ook het daaropvolgende *iniqui persecuti sunt me* lijkt op wat we al hoorden. Even waan je je aan de schrijf-

tafel van de toondichter, bezig met zijn opdracht een samenhangend misformulier te componeren voor de protomartelaar.
Deze vijfde modus graduale zou je, conform de indeling in zeven typen van Dom Boer (zie TvGreg 2009, 2, 70-71), kunnen scharen onder de prototypen *Omnes de Saba* (GT 57: zie de top van de melodie, de apex, bij beide) en *Christus factus est* (GT 148: zie vooral de afsluitende zin). Je ziet het patchwork van losse melodieformules ontstaan! Het resultaat is weer dat contrast tussen de conflictdreiging (corpus) enerzijds en het helder opstijgende gebed van Stefanus (vers) anderzijds. Altijd mooi hoe in de responsoriaalzang het corpus altijd herhaald wordt na het ranke vers.

Het **Alleluia** *Video*, tekst uit de eerste lezing, staat in de directe rede: we zingen met Stefanus mee: "Ik zie de hemel open en Jezus staande aan de rechterhand van Gods kracht. Alleluia!".
De melodie is die van de Kerstdagmis *Dies sanctificatus* (GT 49), een van de oudste alleluia's, gecomponeerd naar het psalmodiemodel, gebouwd dus op reciteertonen, en, zegt. A. Kurris (TvGreg 1997,1, 22-23 en 1997,2, 50-51): "vanaf het begin van de muzikale overlevering vertegenwoordigd met 9 teksten. In ons graduale bevinden zich de volgende teksten van oude datum: *Disposuit* (GT 489), *Hic est discipulus* (GT 637), *Inveni Davis* (GT 446), *Iustus non conturbatur* (GT 479), *Sancti tui* (GT 463), *Tu es Petrus* (GT 576), *Video caelos* (GT 634), *Vidimus stellam* (GT 58)".

Dom Boer illustreert genoemd psalmodiemodel met de volgende figuur, waarin op de eerste regel telkens het Kerstalleluia en op de tweede dat van Stefanus vermeld staat:

Eerste zin

begin	tenor	mediant	begin	tenor	finale
Dies	s. eluxit	nobis	Venite	gentes et adorate	Dominum
Video	coelos a-	pertos,	et Jesum	stan-	tem

Tweede zin

begin	tenor	mediant	begin	tenor	finale
Quia hodie	descendit lux	magna		super	terram
A dextris	vir-	tutis		De-	i

Kurris hanteert het schemamodel van Dom Jean Claire: het schema van beide Alleluia's wordt dan: A-B C A-B D:

A
Dies en *quia hodie*

Video en *a dextris*

B
sanctificatus illuxit nobis en *descendit lux magna*
caelos apertos en *virtutis*

C
Venite gentes et adorate Dominum et Iesum stantem

D
super terram
Dei

Kurris vervolgt: "Het vers sluit op organische wijze aan op het alleluia: de intonatieformule van het vers is een doorwerking van de alleluia-aanhef. De sol als dominant (protus op de kwart) wordt bevestigd. Het vers wordt besloten met een krachtige slotformule die afwijkt van het slotmelisme van het alleluia. Alleen de slotgroep is identiek. Opvallend is ook de beknoptheid van deze eindmelismes. De hele compositie is zeer logisch en economisch van opbouw. Het recitatief (bij Dom Boer 'tenor' genoemd, GvO) dat naar behoefte uitgebreid kan worden, biedt de mogelijkheid om de melodie op verschillende teksten te zetten".
En de man van het uitvoeren en opvoeden in het eerste uur, Dom Boer, besluit: "een dusdanig Vers met begrip leren zingen is een grote stap vooruit in de kennis van het Gregoriaans".

Het **Offertorium** *Elegerunt* is van recenter datum, maar nog altijd van de negende eeuw: zie het 'zegel S', verwijzend naar de vindplaats van deze zangtekst (zonder neumen), het graduale van Senlis (bij Parijs). Maar het is duidelijk een gezang dat het in de wedloop naar behoud door de eeuwen heen gewonnen heeft, want we treffen het later in vele handschriften aan. Ook dit gezang laat ons dus de oorspronkelijke Sitz-im-Leben nabeleven: uit Frankenland.
Dom Boer herkent een vijftal bogen van de lage naar de hoge do en weer omlaag, dwars door de zinsgeledingen heen. Tegelijk zien we een aantal formules zich ontwikkelen van relatief korte naar wat langere notenreeksen. Het resultaat is een geheel dat door de modaal niet verwachte intonaties en cadenzen (de melodie houdt immers geen rekening met de incisies/zinsdelen) verrast en tóch dynamiek en eenheid uitstraalt door het creatief gebruik van de formule-ontwikkeling.
De intonaties van *elegerunt* en *Apostoli* zien we aaneengeschoven terugkomen bij *lapidaverunt* en *spiritum*. Eerst de toonschildering van het stenigen en dan de subtiele variant die de lichte zielevlucht (*spiritum*) van hetzelfde moment zo treffend uitdrukt. In vervolg krijgt de *Apostoli*-formule, ontdaan dus van de lage instap, de hoge re erbij: *plenum* en *Domine* vormen samen de climax van het geheel, Stefanus' ultieme geloofsbelijdenis. En hoor hoe mooi het afsluitende *Alleluia* eerst dalend een zachte variant geeft van *accipe* en vervolgens stijgend *spiri(-tum)* variëert: zoals zo vaak, 'alleluia' als afrondende echo van wat voorafging. En als volgens het Offertoriale Triplex (161-163) de verzen worden gezongen en het corpus a latere (vanaf *Domine Iesu*) opnieuw klinkt, dan krijgt dat *accipe* gaandeweg nog de meeste gevoelsinhoud.

Als alternatief biedt het Graduale ook het offertorium *In virtute tua* aan, dat volgens sommige oudere boeken op deze dag gezongen werd. In tegenstelling tot bovenstaand offertorium lopen hier geleding van tekst en melodie wel weer parallel: drie zinnen, elk verdeeld in twee halfzinnen, bijna allemaal met eenzelfde intonatie en cadens. Enkel de vierde halfzin wijkt af: *exsultabit* vervolgt in de hooggestemde tonen van de voorafgaande halfzin en *vehementer* is in feite een getransponeerde repliek van *iustus*.
Dom Boer: "Een wondermooi Offertorium ... met finales op de *sa*: *Domine*, op de *do*: *iustus*. Let op de prachtige tegenstelling die daardoor ontstaat tussen die twee eerste zinsdelen...De tweede zin ... vervolgt het crescendo, bereikt het hoogtepunt en maakt een middencadens, eveneens op de *do*, terwijl de nazin op de *sol* eindigt, die men ook weer *do* kan noemen als men deze hele middenzin op

fa reciteert (zoals Graduale Novum –GN- dus noteert, GvO). … Het eerste deel van den derden zin maakt nogmaals deze finale, om na vernieuwing van het hoofdaccent *–tribuisti ei* correspondeert aan *salutare tuum-* de bevredigende finale op *do* (in GN op de *fa*, GvO) terug te brengen". Hoor ook hoe opgewekt dat *laetabitur* klinkt na al die kleine tertsen: meteen de *la* (GN: de re, GvO) overslaand naar *do-re-mi* (GN: *fa-sol-la*, GvO), en zo vervolgt Dom Boer: "de vreugde goed uitdrukt. Ook de middenzin is woord voor woord aangrijpend van tekstexpressie. *Desiderium* behoorde na de verzen –die zijn weggevallen- (zie Offertoriale Triplex 152-153, GvO) herhaald te worden: deze derde zin herneemt in het kort nog eens het hele Responsorie: intonatie, hoofdaccent, cadens op *sol* (GN: *do*, GvO); intonatie, compleet hoofdaccent, slot".

De **Communio** *Video caelos apertos* brengt ons weer terug naar de scène uit de Handelingen en citeert letterlijk de uitroepen van de diaken, door de componist aangevuld met de kruiswoorden van Jezus "zij weten niet wat zij doen".
Dom Boer: "De intonatie brengt ons in den tweeden modus: *do re mi re re*, vandaar de *sa*, dat is *fa*. Het eerste zinnetje is dus licht en bescheiden. Met de kwart op *et* gaan we over in den sterken toon van *sol:* crescendo dus en krachtig, de finale als voorbereiding. De klassieke kwintsprong (zie b.v. *Puer natus est)* geeft ons het victorieuze hoofdaccent, maar aanstonds daarna komt de getemperde toon van het gebed. Zie b.v. het verschil tussen de sterke val op *Dei* en het zachte neer-glijden op *meum:* de rythmische verschuiving van de *si* naar de *la* doet het. En dan zacht en biddend gaan we over in den plagalen modus: markeer de accenten op *státuas, hoc* en *peccátum*. Dit einde blijft aarzelen tussen de finale *re*: *peccatum. nesciunt* en *sol: quid faciunt,* hetgeen iets teers en wegdrijvends geeft aan deze plagale helft, met opgehangen melodievoering, terwijl de eerste helft stijgend en staand en daardoor zeer beslist is, behalve de intonatie, die den tetrardus nog niet kiezen wil."
Door het kruiswoord toe te voegen, wint het gezang aan diepte, zegt Dom Boer, niet alleen in woord, maar vooral in toon: "Nu herinnert de communio aan het offertorium, maar in een lichter en zuiverder gregoriaans genre".
Een communio die den jongen diaken, vol van genade en den H. Geest, weer duidelijk voor ons plaatst, met zijn "aanschijn blinkend als dat van een engel".

Gerrit van Osch is redacteur van dit tijdschrift.

Opnieuw op onderzoek op internet: vervolg en aanvulling op Ontdekkingstocht op Internet in TvG nr. 2 2007 blz. 73 e.v.

Het aantal sites waarbij u op ontdekkingstocht kunt gaan is sedert de hiervoor genoemde publicatie aanzienlijk uitgebreid. De nog geldende sites zal ik hierna herhalen, maar dan soms zonder een uitgebreide uitleg.
U zult zelf op zoek moeten gaan en veel tijd investeren. Uw loon zal groot zijn.

Voor publicaties over handschriften en nog heel veel meer informatie ga naar:
http://www.gregofacsimil.net
Ik raad u aan binnen deze site op zoek te gaan. Wat u zult vinden zijn o.a.
1. restituties (PDF) van alle responsories uit Sankt Gallen 390-391 (Hartker)
2. Een lijst van ca 1500 handschriften die in de meeste gevallen online bereikbaar zijn en ingezien kunnen worden.
3. Een lijst van publicaties over gregoriaans. De schrijvers zijn alfabetisch gerangschikt (van Alberic t/m Zoltanne) De genoemde studie- en muziekboeken zijn nagenoeg allen te downloaden.
Ik raad u aan zich bij deze site aan te melden en in te loggen en lid te worden. Daarna ontvangt u (bijna dagelijks) berichten over nieuwe publicaties etc. etc. Maar... net als de site van Willy Schuyesmans kan deze site zomaar verdwijnen door gebrek aan respons. Vooral in materiële zin. Kort geleden deed de webmaster van gregofacsimil een dringende oproep aan de gebruikers om financiële bijstand.

Zo is de bij velen bekende site van Stingl:
http://www.gregor-und-taube.de/html/materialien.htm op dit ogenblik niet te bereiken. Ons is beloofd dat dit binnenkort toch weer mogelijk is.

Ook mijn eigen site: **www.gersteeghs.nl** heb ik omwille van economische redenen afgesloten.

http://cantusdatabase.org/text-search: Cantus databank. Door intypen van incipit krijgt men informatie over het gevraagde gezang met CAO nr. etc.

http://www.globalchant.org: Deze organisatie werkt samen met Cantus.

http://www.globalchant.org/search-bible: Hier kan men gezangen op bijbeltekst zoeken.

http://www.gregorien.info/manuscript:
Academie de Chant Gregorien. Veel informatie over veel bekende manuscripten.

http://www.gregorien.be:
ook hier van dezelfde organisatie informatie over evenementen en verder veel links
http://www.ceec.uni-koeln.de:
Ga naar "Handschriften" en u kunt een overzicht vinden en inzien van vele in de buurt van Keulen bewaarde handschriften.
http://www.cesg.unifr.ch/de/index.htm:
Tal van Zwitserse bibliotheken van Aarau tot en met Zürich geven u gelegenheid ca 850 handschriften in te zien en met enige handigheid te downloaden.
www.hartker.de/cecg:
Website met veel goede informatie en grote aantallen links naar nog meer informatie en handschriften.
http://manuscrit.ville-laon.fr/oeb/Ms239/:
voor hen die het bekende handschrift willen inzien en bestuderen.
http://bibliotecadigital.rah.es/:
Heel goed om uw kennis van het Spaans op te krikken en verder gebruik te maken van de getoonde manuscripten.
http://www.cantus-augusta.de:
De site van dr. Robert Klugseder (Sankt Ulrich Augsburg) met heel veel informatie, maar wel weten dat het zoeken en begrijpen hier wel enige tijd kost.
www.christusrex.org:
lijst van vieringen door het jaar met beeld en geluid (wel even zoeken).
http://www.zti.hu/earlymusic/CD-catalogue/CD_list.asp:
een opsomming van vele handschriften en informatie.
http://www.manuscriptorium.com:
dit is de Strahov bibliotheek (Enrich manuscriptorium) Ga naar digital library. Er wordt om inloggegevens gevraagd. Eenmaal ingelogd (met e-mailadres en wachtwoord) zijn vele manuscripten te bereiken.
http://www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/hs-online.htm:
Diverse Duitse bibliotheken.
http://www.antifonarium-tsgrooten.be:
Een kijkje in het prachtige antiphonale. Vrij laat, dus voor restitutie minder geschikt.
http://www.gregoriana.sk/catagory/gregorian-chant/:
diverse uitgaven van de Paleographie Musicale kunnen via deze site in PDF formaat gedownloaded worden. (o.a. nrs. 1 t/m 12)
http://diglib.hab.de:
Herzog August bibliotheek Wolfenbüttel. Werkelijk een verassing. Voor de liefhebber veel handschriften toegankelijk, inloggen is niet nodig. Ga naar de eerste aangegeven link met vrije toegang.
http://festivalwatou.be:
Inlichtingen en voorbeschouwingen over het Gregoriaans Festival 2012 te Watou.
http://interletras.com: Webpresentatie van Canticum Novum Bogotensis Colombia
http://www.chantcd.com/index.php: Boeken, CD's etc.
http://www.music.princeton.edu:
veel links en veel informatie van de universiteit Princeton
http://www.ksbm.oeaw.ac.at: Oostenrijkse Academie van Wetenschappen. Beschrijving en toegang tot handschriften in Oostenrijk

http://www.mwi.unibas.ch/mikrofilmarchiv/musikhandschriften-online:
heel veel handschriften uit diverse landen en werelddelen. Kijken, gebruiken en downloaden.
http://epub.ub.uni-muenchen,de/:
even doorzoeken en men kan zeer verrassende manuscripten zien en downloaden (PDF). Niet alleen muziek. Ook voor geschiedenisliefhebbers zeer interessant.
http://www.scholasaintmaur.net/: Site van de Schola Saint Maur. Veel nieuws, veel links naar andere sites zoals abdijen (met hun winkels etc)
http://Kergonan.org: Abdij van Kergonan geeft veel inlichtingen waaronder de sites van benedictijner abdijen over heel de wereld.
http://www.bm-limoges.fr/limousin_collections_numerisees.html:
U kunt hier naast het bekende Graduale de Fontvrault (13e eeuw) nog enkele andere interessante werken inzien.
http://scribeserver.com/NEUMES/:
na zoeken en doorklikken: heel veel informatie.
http://www.kerkmuziek.boogolinks.nl/:
Site van Jos Beijer. Informatie en links over kerkmuziek, kerkkoren etc. etc. (niet altijd actueel).
http://bsbsbb.bsb.lrz-muenchen.de/~db/ausgaben/sig_gr.html:
Kaiser Heinrich Bibliothek-Staatsbibliothek Bamberg
http://www.aiscgre.de: De bepaald niet altijd actuele site van de Duitse Aiscgre.
http://www.gregorian.ca/eng/recources.php:
Gregorian institute of Canada. Veel links naar vele interessante sites.
http://www.pbm.com/lindahl/cantigas/:Voor de geinteresseerde die iets wil doen met de bekende "Cantigas de Maria" U vindt hier veel informatie, facsimiles etc.
http://www.handschriftencensus.de/hssabbildungen:
Een zeer geschikte website om een regenachtig weekend door te komen.
NB.! Als extra aanvulling op het voorgaande:
Uit: "Verborgene Schätze" blz. 4 van Michael Reichmayer

Internet-Links:

Admont:
http://www.stiftadmont.at/

St. Lambrecht:
http://www.stift-stlambrecht.f2s.com/

Rein:
http://www.stift-rein.at/biblioth.htm

Seckau:
http://www.abtei-seckau.at/willk.html

Vorau:
http://www.stift-vorau.at/stift/bibliothek.asp

http://www.klosterbibliotheken.at/

Bischöfliches Priesterseminar der Diözese Graz-Seckau:
http://bibliothek.hypermart.net/

Zentralbibliothek der Wiener Franziskanerprovinz in Graz:
http://www.oeaw.ac.at/ksbm/grazofm/allg.htm
http://www.oeaw.ac.at/ksbm/grazofm/verz_ma.htm

Die Digitalisierung des Steirischen Dokumentenerbes:
http://www.dbi-berlin.de/dbi_pub/bd_art/bd_2000/00_03_01.htm
http://www-ub.kfunigraz.ac.at/SOSA/sosa.html
http://www-ub.kfunigraz.ac.at/SOSA/katalog/index.html

Kommission für Schrift- und Buchwesen des Mittelalters der Österreichischen Akademie der Wissenschaften:
http://www.oeaw.ac.at/ksbm/index.htm

Slowenische Handschriften in lateinischer Schrift:
http://www.oeaw.ac.at/ksbm/slo/index.htm

Datenbank "Früh- und hochmittelalterliche Buchmalerei in Österreich":
http://mailbox.univie.ac.at/Friedrich.Simader/hssdata.htm.

Het is mogelijk dat in dit artikel dubbele opgaven zijn opgenomen maar zeker is in ieder geval dat er binnen de opgegeven sites heel veel extra links te vinden zijn.
Ook zeker is, dat als u al die sites wil bezoeken en de geneugten ervan wil genieten, u het beste uw huidige baan of functies kunt opzeggen om de rest van uw leven met gregoriaans bezig te zijn.

gerst01@planet.nl

---

*Ger Steeghs (*1935) publiceerde in 2006 samen met Gerard Lücker en Math Vleugels "Het Gezongen Hooglied" en begin 2011 "In Principio". Ook heeft hij voor de koorzanger een uitgebreide uitgave verzorgd van gregoriaanse gezangen onder de titel "Qui bene cantat, bis orat".*
Thans werkt hij, samen met de al hiervoor genoemde Gerard en Math, aan een sterk uitgebreide en verbeterde uitgave van "Het Gezongen Hooglied" die binnenkort zal verschijnen.
Ger Steeghs was van 1979 tot 2009 lid van de Schola Cantorum van het Ward-Instituut. Daarna leent hij zijn zangkwaliteiten aan de "Schola 54", een koor waarvan de meeste leden in het onderwijs werkzaam zijn geweest en ooit hun basisopleiding ontvingen van dr. Jos Lennards. Na zijn pensionering (1995) vatte Ger zijn oude stiel als computerdeskundige weer op en ging zich bekwamen in het via de computer op papier zetten en uitgeven van gregoriaanse gezangen. Daarbij was het onvermijdelijk in de oude manuscripten te duiken en als gevolg daarvan ook het internet veelvuldig te benutten. Het internet zorgde er ook voor dat hij inmiddels een respectabele bibliotheek heeft opgebouwd van de meest gebruikelijke handschriften.

1.
In principio
Gregoriaanse gezangen op teksten uit het Bijbelboek Genesis
ISBN 978-90-78803-02-7

"De teksten van het eerste Bijbelboek Genesis hebben de componisten van gregoriaanse gezangen niet geïnspireerd tot de productie van een overdaad aan gezangen". Zo luidt de openingszin in de inleiding tot deze bundel. Toch zijn hier meer dan 100 gezangen samengebracht. Het betreft vooral materiaal uit het officie, veelal responsories.
En puttend uit bronnen zoals Hartker, Worcester 160 en Lucca 601 is er ook voldoende kwaliteit. Het betreft hier immers geen bloemlezing. Maar ook minder bekende bronnen zoals handschriften uit Klosterneuburg, Graz en Gorizia zijn geraadpleegd. Maar ook daar zit zeker interessant materiaal tussen.

De ordening van de gezangen in het boekwerkje is niet alfabetisch maar volgt het bijbelboek. Ieder gezang is voorzien van een vertaling. Verder is boven ieder gezang aangegeven uit welke bron men put. Dat is bij gezangboeken eerder een zeldzaamheid en zeker te prijzen. In het voorwoord en ook in de lijst met gebruikte handschriften die achterin opgenomen is, blijkt dat men geput heeft uit diverse moderne uitgaven. Zo zien we het Nocturnale van Sandhofe maar ook het Milanees Graduale van Turco voorbijkomen. Maar voor het merendeel van de gezangen koos men dus voor een rechtstreekse transcriptie uit een zestiental middeleeuwse antifonaria van over heel Europa. Germaans, Engels, Italiaans en Frans. Dat levert een bonte mengeling aan melodieën en melodische stijlen op.

De transcripties zijn, in vergelijking met eerdere uitgaven van deze bundel, aanzienlijk verbeterd. Vooral de gezangen uit Worcester zijn veel adequater getranscribeerd.
Handschriften zoals Benevent 21 en Lucca kennen nog geen teken voor de si♭. Dat de uitgevers in deze gezangen gebruik hebben gemaakt van de facultatieve si♭, is voor de praktijk zeker een uitkomst.
In de bundel zijn enkele afbeeldingen uit de gebruikte oude handschriften opgenomen. Dat verhoogt zeker de waarde voor de lezer.

Dat het notenbeeld er prima uitziet hoef ik niet te vermelden. Wie het werk van Ger Steeghs kent, weet dat dit hem toevertrouwd is. Indices met bronvermelding en CAO-nummer per gezang, een overzicht van gebruikte handschriften en links naar sites waar men enkele handschriften digitaal kan raadplegen, maken het geheel tot een waardevol naslagwerk voor ieder die zich een keer met het thema Genesis in het gregoriaans wil bezighouden.

Franco Ackermans

Quadraginta dies *SGs 390* *Gen 07,12.15.16 ℣ 07,13*

Responsorium

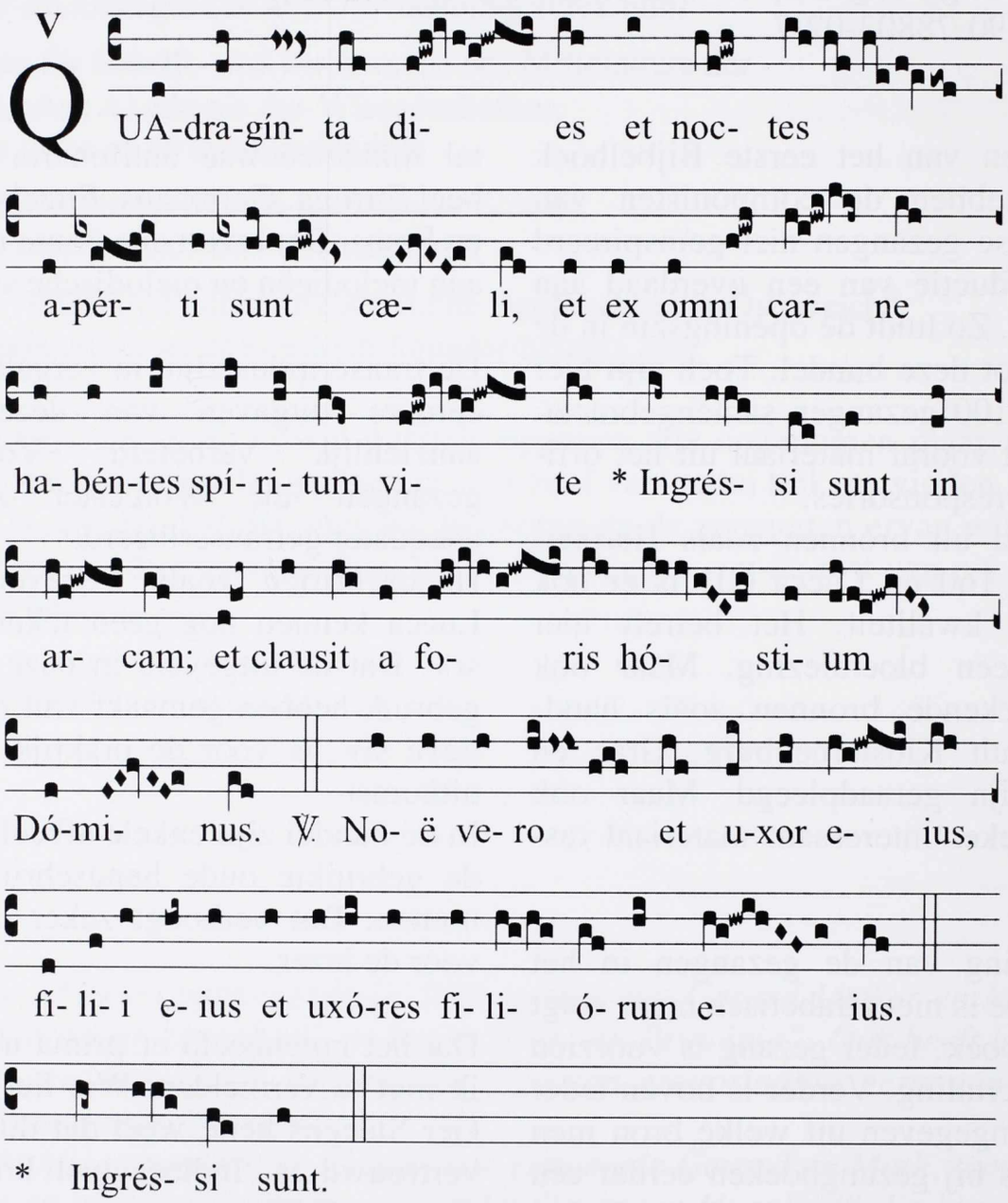

Veertig dagen en veertig nachten lang zou het vanuit de hemel op aarde stortregenen * En alle wezens waarin levensadem was kwamen twee aan twee in de ark. Daarop sloot de Heer de ark achter hen. ℣ Noë, zijn vrouw en zijn zonen met hun vrouw gingen in de ark.

2.
CD: De Vier Stadsdevoties van Maastricht
Schola Maastricht o.l.v. Hans Heykers
STEMRA RADGO03, 2011

verkoopprijs € 15,- / inkoopprijs voor wederverkopers € 10,-
bestellingen kunnen plaatsvinden via secretaris@scholamaastricht.nl

De nieuwste en vierde CD van de Schola Maastricht, voor de tweede keer o.l.v. Hans Heykers, bevat 26 tracks; 25 gezangen, waarvan vier met orkest, en één instrumentaal intermezzo. De stukken zijn te verdelen in vijf groepen: de eerste vier groepen vormen samen de stadsdevoties van Maastricht: 1 Het zwarte kruis van Wyck (7 tracks), 2 Petrus en Servatius (7), 3 Lambertus (4) en 4 Maria (3).

De vijfde groep wordt gevormd door de compositie voor stemmen en strijkers van Anthony Fiumara op de bekende Maria-antifonen voor de completen met een intermezzo. Dit werk beleefde in 2010 zijn première op het derde Nederlands Gregoriaans Festival in Ravenstein.

Behalve de vier Maria-antifonen, waarvan de gregoriaanse versies vóór 1990 tientallen malen werden uitgebracht, bevat de CD nog enkele andere bekende gezangen. Van de 21 gregoriaanse stukken werden er vóór 1990 wereldwijd vier vaker op geluidsdrager uitgebracht: *Crux fidelis* (13x), *Ecce lignum* (19x), *Ave maris stella* (31x) en *Hodie Maria virgo* (4x). Hoewel, het moet gezegd, drie daarvan zijn nu gerestitueerd naar semiologisch inzicht. Maar liefst zestien stukken werden vóór 1990 nooit opgenomen.[1] Wat er na 1990 gebeurde is moeilijker te achterhalen, maar in ieder geval kunnen deze stukken niet tot het populaire repertoire worden gerekend. Althans niet sinds de monniken van Solesmes het repertoire eind negentiende eeuw opnieuw uitvonden.

Zeven van deze stukken zijn lezingen of gebeden voor de vier devoties. Dat vormt natuurlijk een mooie afwisseling met de gezangen, die vanuit de liturgie bezien zelfs essentieel is. Vijf andere stukken behoren tot het standaard getijdenrepertoire, hoewel het prachtige, maar standaard, zevendemodusresponsorie *Simon Petre*, vermoedelijk vrijwel nergens (meer) gezongen zal worden. De kern, en het meest typisch voor Maastricht en de regio, wordt gevormd door vijf gezangen voor Servaas en Lambertus. Twee daarvan zijn in Maastricht zo populair dat Schola Maastricht ze nu voor de tweede keer op CD zet (*Vir pretiosus* ook in 1996 en *Lux praeclara* in 2000). Dat geeft de onderzoeker van de gregoriaanse overlevering leerzaam vergelijkingsmateriaal; b.v. voor het ontstaan van meerstemmigheid.
In die lijn herkauwt de compositie van Fiumara, op mondiaal populaire stukken, de loop van de geschiedenis nog verder. Een waardige afsluiting van de CD, maar naar mijn smaak met een te hoog Carmina Burana gehalte.

Hoewel de zang soms wat wankel is en de teksten niet altijd goed zijn te verstaan, geeft deze CD een fraaie kijk op het gregoriaans zoals dat in Maastricht

werd en wordt gezongen; oud en nieuw, bekend en onbekend, korisch en solistisch, voor zangers en voor de clerus. Op zondag 4 december zal mijn radioprogramma *Bonum est* geheel aan deze CD zijn gewijd. Via de site van de *Concertzender* is dit programma daarna op elk willekeurig moment terug te beluisteren.[2]

Geert Maessen

NOTEN

[1] Jerome F Weber, *A Gregorian Chant Discography* (New York 1990)

[2] http://www.concertzender.nl

1.
Verwijzing naar:
Gregoriusblad 2011-3

Onder de titel 'God aan den lijve ervaren. Kerk, liturgie en muziek in de belevingscultuur' draagt de hoofdredacteur Martin Hoondert bij aan het jaargangthema 'Kerk, liturgie en muziek en het hedendaags componeren'. Met dit artikel wil hij de positie van de kerkmusicus in onze cultuur scherper in het vizier krijgen. Via begrippenparen als *doctrinal* versus *imagistic* (Harvey Whitehouse) of *arguments* versus *icons* (Peter Nissen) wordt een beeld geschetst van hedendaagse religieuze beleving. Vervolgens wordt 'beleving' binnen het ruimere kader van 'ervaring' geplaatst. Onder het hoofdje 'muziek en beleving' introduceert hij vier noties van Kathleen Harmon, waarmee aangeduid kan worden wat in muziek de religieuze ervaring of betekenisgeving faciliteert:
- ik laat als luisteraar mijn innerlijk meeresoneren;
- een toon wordt een muzikaal feit door het systeem van relaties tussen tonen;
- deze dynamiek geeft ons een nieuwe omgang met de tijd en
- door de gefocuste aandacht worden de participanten centripetaal op elkaar betrokken.

De opgave van de componist is: een brug slaan tussen *ratio* en *emotio*, tussen het grote Verhaal waarin wij staan en onze ervaring.

In twee artikelen wordt de **collectie boeken en bladmuziek** van de NSGV beschreven: Joost van Gemert vat kort de geschiedenis samen en Loes van Nooijen schetst de huidige situatie ervan. De basis van de collectie werd gevormd vanaf ongeveer 1900 uit de boekerijen van mensen als M. Lans, W.P.H. Jansen, F. Eppink, en Le Blanc. In 1910 bevatte de collectie 665 boeken en 3502 bladmuzieknummers; in 1989 was de hoeveelheid bladmuziek verdubbeld en die van de literatuur verdrievoudigd. Op dit moment omspant het geheel zes eeuwen, waaronder als meest kostbare de Lassuscodex en het Handschrift B 113 (16H34). De collectie is sinds 1997 ondergebracht in de Universiteitsbibliotheek Utrecht (UBU). Het ligt in de bedoeling het geheel digitaal te ontsluiten: het wordt weer monnikenwerk!

In de serie over **koorscholen** worden we dit keer vergast op een rapportage van een project *Tools for Community Development* door Albert Arens te Suriname. Prachtig zoals het contrast geschilderd wordt tussen de bouwplaats die de repetitieruimte nog is (soms hoor ik de kinderen niet eens zingen vanwege de overlast) en de kathedraal (ze betoveren de ruimte met hun zuivere stemmen). En voor onze lezers ook altijd aardig: het *Veni Creator Spiritus* zit er zo goed in dat het als oefen- en inzingmateriaal gebruikt wordt.

Onder de titel 'Jan Marten de Vries maakt, zoekt en vindt teksten en muziek voor kerk en straat' wordt zoals gebruikelijk weer een **musicus-componist** van

onze tijd voorgesteld: hij werkt(e) voor verschillende kerken (PKN, doopsgezinden, katholieken): het maakt niet zo uit wat ik ben ... ieder mens is een zoeker. En hij dirigeert al zestien jaar een zeemanskoor. En dan verrast die opmerking van hem: je moet in de liturgie heel zorgvuldig te werk gaan. En nieuwe plannen: nog heel pril: een serie nieuwe kinderliederen rond de Nieuwe Bijbelvertaling.

2.
Verwijzing naar:
David Steindl-Rast & Sharon LeBell: *Music of Silence: a sacred journey through the hours of the day*. Ulysses Press, ISBN 1569752974.
Uitgave met fresco's van Fra Angelico.

Via kennissen kreeg ik inzage in een bundeltje kopieën van bovenstaand werk. Het leek me interessant genoeg voor een kort uittreksel. Het mag dus eigenlijk niet de naam van recensie hebben. De tekst is verlucht met engelenfiguren door Fra Angelico, per getijdenonderdeel weer anders uitgebeeld en uitgeduid.

Vigilie, de nachtwake
De *metten* worden in duisternis gezongen. Dit gebedsuur wil vertrouwen wekken, juist in de perfecte stilte van het donker, maar ons ook letterlijk wakker maken. Het roept ons op tot onze taak in het leven, als zo meteen het lawaai van de dag weer losbreekt. Er is geen getijde dat zozeer oproept tot cultiveren van een luisterende houding: luisteren naar lezingen en die laten doorwerken tijdens responsories. Dat alles doorregen met psalmodie en antifonen.
De *engel van de vigilie* door Fra Angelico draagt een scharlaken gewaad, houdt de hoorn gereed om te blazen maar blaast nog niet, kijkt omhoog: neemt stilte in acht van waaruit klanken ontstaan in woord en gezang.

Lauden, het dagen van het licht
We ontvangen de nieuwe dag als een geschenk in de vorm van de zonsopgang.
De *engel* heeft een lichter gewaad, kijkt aandachtig omhoog, wacht op het signaal (de zon) om de cimbalen te laten klinken.

Priem, een doelbewuste start.
Nu is het tijd om aan de slag te gaan. Alle werk is samenwerken, of mensen nu samen werken of alleen (anekdote: zoals de boerenknecht die in de vroege ochtend het hooi gaat keren; degene die maaide is al vertrokken en dus zegt de knecht: ik ben net zo eenzaam als hij, eigenlijk zijn we allemaal alleen, of we nu samenwerken of alleen. Maar dan ziet hij een vlinder op een paar bloemen die de maaier liet staan!).
Van alle engelen heeft deze het meest stralende gezicht: het weerkaatst de zon.
De *engel* bespeelt de trom om ons voor te bereiden: de priem is het tromgeroffel voor de dag.

Terts, zegening.
Het kloosterlijk 'koffie-uurtje'.We vieren de zegen, dat wil zeggen: de geest, de levensadem, de levenskracht. Zegenen is iets of iemand het beste toewensen. Levendig, wakker en bewust zijn op alle gebieden van ons leven is een taak die nooit ten einde is, maar het blijft wel altijd het doel.
De *engel* bespeelt een dansinstrument ten teken van de vreugde over de zegen van het leven: dit is een zacht, teder uur.

Sext, bezieling en overtuiging

.... maar tevens van de verleiding tot luiheid en wanhoop. De sext valt op het midden van de dag, temidden van alle activiteiten. Ze vormt de spil van ons leven, de tijd voor kansen en de tijd van crisis. Bij de noen horen de klokken van het Angelus. Na de sext vieren we de gezamenlijke maaltijd, eveneens altijd een viering.

De *engel* blaast uit alle macht op zijn trompet: dit uur roept ons op de moed te verzamelen (tegen het 'noenduiveltije') om op koers te blijven, de rest van de dag trouw te blijven aan onze idealen.

Noon: het lengen van de schaduwen

De zon daalt, het is nu tijd om het verval tegemoet te treden, de teleurstelling, de kleine dood van elke voorbijgaande dag. De deugd van de noon is de vergiffenis (na schenking doen en dankbaarheid tonen de derde en grootste vorm van geven).

De *engel* draagt een licht purperen gewaad en donkere vleugels als verbeelding van de zoete melancholie van dit tijdstip van de dag. Hij lijkt de klank van de tamboerijn, waar hij net nog krachtig op sloeg, te dempen: tijd om weer naar binnen te keren.

Vespers, het ontsteken van de lampen

Tegenhanger van de lauden. De werkkleding is uit, met schone kleren aan naar de plechtige avonddienst op het uur van de zonsondergang, het uur van de innerlijke vrede, van sereniteit. We verzoenen alle tegenstellingen van de dag met elkaar: diep helend! Het hoogtepunt is het Magnificat: het avondofficie ziet in Maria de moederlijke kant van God. Samen met het Canticum Zachariae in de lauden bezingen wij de bevrijding en steken we lichten aan: het uur van de vespers is een oproep tot zorgzame aandacht voor elkaar.

De *engel*, gekleed in avondblauw gewaad, is opgehouden met spelen en houdt sereen de tamboerijn vast met daarop de avondster, blij wanneer de dag ten einde is.

Completen, het voltooien van de cirkel

Het eeuwenoude traditionele gebed voor het slapen gaan werd, hoewel de getijden met de vespers ten einde zijn, een gemeenschappelijke afsluiting van de kloosterdag. We onderzoeken ons geweten, vragen om vergeving en maken zo een schone overgang naar de nacht en de slaap. De completen verbinden het einde van de dag met het einde van het leven zelf: het dagritme loopt parallel met dat van ons leven: het afgemeten ritme van de getijden leert ons hoe we ons op het ritme van het leven kunnen afstemmen. Karakteristiek aan de psalmen voor de completen is dat we ons overgeven aan de schuilplaats van Gods beschermende liefde. De nacht is tegelijk een geweldig (regenererend) geschenk én de rand van de chaos. Met het zingen van de Maria-antifoon vertrouwen we ons toe aan de oneindige duisternis als ware die onze moeder (*animus* stelt zich open voor *anima*).

De *engel* van de completen draagt een donker gewaad en zijn ogen zijn gesloten, zijn hoofd gebogen en zijn handen bespelen een klein orgel ... of betekent het gebaar van zijn hand dat hij tevreden afziet van spelen?

Besluit: de grote stilte, de matrix van de tijd

Gregoriaanse zang draagt de diepste boodschap van het kloosterleven over. Hoe springen we om met de tijd? Hoe dragen wij zorg voor en *geven we gehoor* aan het huidige moment, aan wat nu voor ons ligt?

De boodschap van de getijden is dat we

elke dag dienen te leven binnen de werkelijke ritmes van de dag. Om gehoor te geven, bewust te leven, ons leven van binnenuit doelbewust te sturen en ons niet mee te laten sleuren door de eisen van de klok, door wereldlijke agenda's, door enkel te reageren op wat gebeurt. Door in werkelijke ritmes te leven, worden we zelf ook werkelijker. We leren luisteren naar de muziek van dit moment, naar de zoete smeekbeden en de nuchtere aanwijzingen. We leren een beetje te dansen in ons hart, onze innerlijke poorten een tikje meer te openen en gehoor te geven aan de muziek van de stilte: de goddelijke levensadem van het universum.
Zie ook: http://www.gratefulness.org/books/dsr.htm

Ingezonden Mededeling

Nadat het cursusboek Gregoriaans Zingen, een Handreiking, deel 1/2 enige jaren niet leverbaar is geweest, kan dit boek nu weer besteld worden via de auteur, Jacqueline Elemans, email elemans@wxs.nl.

De Handreiking geeft een inleiding voor (bijna) blanco beginners waarin zingen en weten hand in hand gaan: de eenvoudige typemelodieën waarop de grotere gezangen geënt zijn, hun versieringen, de notatie, de voordracht, achtergronden. Als laatste een bloemlezing met gezangen die in de loop van het kerkelijk jaar in een viering gezongen kunnen worden. Alle gezangen worden in de liturgie van kloosters en/of kerken gezongen. Maar *niet* de Achtste Mis, Attende Domine en dergelijke algemeen met RK kerkmuziek geassocieerde gezangen, die van recenter datum zijn en niet tot het authentieke Gregoriaans behoren.

Ook deel 3/4, dat de gregoriaanse modi in officie-en misrepertoire door middel van voorbeelden uit de doeken doet, kan via de auteur besteld worden.

Verder heeft Jacqueline een uitgave verzorgd van de antifonen in het dagelijkse koorgebed zoals Hartker dat heeft genoteerd. De muzikale vaardigheid die hiervoor wordt gevraagd overstijgt nauwelijks deel 1 van de Handreiking, maar wie zich hier langer mee bezighoudt zal gaandeweg beseffen wat voor een christelijk-spirituele schat hier begraven ligt.
Inhoud: kwadraatnotatie en neumen van ca 150 antifonen, psalmodiemodellen voor alle modi, enkele psalmteksten integraal, met toelichtingen over het koorgebed, het psalmzingen, de ontwikkeling van de antifonen uit het eenvoudige reciteren en tekstgerichte voordracht. Prijs € 20 inclusief verzending.

1.
2012: jubileumjaar ACG en Nederlands Gregoriaans Festival

In 2010 stond de band van het gregoriaans met muziek uit het Midden-Oosten centraal. Joodse, Syrische, Koptische en Turkse musici belichtten de verwantschap van hun repertoires met het gregoriaans. Dit keer kijken we naar het Westen. Ooit werd vanuit Rome het gregoriaans naar het Engelse Canterbury gebracht. Geloofsverkondigers zoals Willibrord en Bonifatius brachten uit Engeland natuurlijk hun gezangen mee: het begin van onze gregoriaanse traditie.

Concerten
Improvisatie en dialoog, vocaal en instrumentaal, zijn de kruidige aspecten van de concerten. Er worden besprekingen gevoerd met de Begijnhofschola Breda (met Ierse harp), het Gregoriaans Koor Utrecht (met liturgisch spel), de Schola Maastricht (met improvisatie van een jazzgitarist), het Ensemble Cercamon (met organist). Voor het avondconcert op zaterdag is contact gelegd met Discantus (Parijs), dat voor deze gelegenheid werkt aan een nieuw programma uit het Winchester Troper.

Lezingen
Voor de lezingen is gezocht naar binnen- en buitenlandse sprekers die goed thuis zijn in het gregoriaans van overzee. Susan Rankin (Cambridge) komt spreken over de eigen Engelse weg die het gregoriaans is gegaan. Michael Hedley (Amsterdam) leidt ons door de geheimen van de Evensong. Vera Trost (Duitsland) laat al doende zien hoe de handschriften werden en worden gemaakt: notatie, perkamentbewerking en verluchting als 'werk in uitvoering'.

Podium voor scholae verplaatst
Vanzelfsprekend is er plaats voor diverse scholae, ieder met een eigen programma. Deze scholae kunnen putten uit het repertoire van de geloofsverkondigers. Voor het eerst staat hun podium in de Luciakerk. Daar is de akoestiek ruimer dan in de NH-Kerk en krijgen de presentaties meer aandacht. Op verzoek van deelnemers uit vorige jaren heeft de organisatie besloten de optredende scholae daarom te presenteren in de Luciakerk.

Compositie
Ook zal er een heel speciale Festivalcompositie te horen zijn. Componist Merlijn Twaalfhoven zal tijdens beide dagen in samenwerking met deelnemers aan het Festival een compositie ontwikkelen! Scholaleden en bezoekers gaan met hem werken aan een Magnificatzetting en van een *nunc dimittis*, die gebruikt (kunnen) worden in de Anglicaanse Evensong, die zondagmiddag het Festival besluit. Spannend!

Vieringen
Op zondag 17 juni gaat Antoine Bodar voor in de Hoogmis (11.00 uur), die mede wordt verzorgd door de Schola Karolus Magnus (Nijmegen). Ook in de NH-kerk zal (om 10.00 uur) een oecumenische dienst worden gehouden.

Overig nieuws uit de gregoriaanse wereld

Op zondag 27 november en 11 december 2011 worden er in het bisdom Roermond twee meditatieve diensten met voorbereidende workshop aangeboden.
Zie ook: www.gregoriaansfestival.nl
Contact: Stichting Nederlands Gregoriaans Festival, Riet Gardeniers
Telefoon: 0478 -53 26 93

2.
Internationaal Gregoriaans Festival van Watou

Dit internatonaal festival wordt voor de 11e keer in Watou in België en verre omgeving gehouden en wel van 17 tot 20 mei 2012 (Hemelvaartvakantie). Er is echter ook nog een vóórprogramma dat begint op 12 mei in Duinkerken en dan achtereenvolgens zich voortzet in Poperingen, Brussel, Boësechem, Wervik, Haringe en Roosdaal.
De op zeer hoog niveau zingende koren komen uit België, Duitsland, Estland, Frankrijk, Hongarije, Ierland, Italië, Japan, Korea, Letland, Nederland, Noorwegen, Slowakije, Spanje en Zweden. Er doen in totaal 26 gerenommeerde koren mee.
De reis naar Watou is misschien wel ver maar onvergetelijk. De sfeer is Bourgondisch en niet te evenaren.
Verdere informatie:
www.festivalwatou.be

Wim Boerekamp, trouwe bezoeker.

3.
Een bijzonder ritueel optreden van de Schola Cantorum Karolus Magnus

De redactie ontving de halfjaarlijkse uitgave van de Stichting Vrienden van deze schola, d.d. september 2011 en neemt daaruit het volgende verslag én het vervolg ervan voor 2012.
"Bij het ochtendgloren op zaterdag 2 april waren de monniken van de schola weer present rond de St. Walrickruïne en bij de koortsboom in de bossen bij Overasselt. Honderden liefhebbers (elk jaar wordt het drukker) waren vroeg opgestaan om dit sfeervolle gebeuren vanaf ongeveer 7.00 uur te kunnen meebeleven. Dit optreden zou nog een bijzonder tintje krijgen door deelname aan de zang van de schola van de Twentse theaterman Herman Finkers, een liefhebber van gregoriaans en bovenal een goede zanger. Hij had er stevig voor gerepeteerd, maar moest helaas afzeggen vanwege de ziekte, die bij hem opnieuw de kop heeft opgestoken. We hebben ook voor hem een lapje opgehangen in de koortsboom.
Voor het eerst zong het monnikenkoor een in Frankrijk ontdekte litanie van St. Walrick, door dirigent Stan Hollaardt vertaald en getoonzet. Het werd de eerste uitvoering na zes eeuwen! Het zingen van de introitus *Laetare* verwijst naar halfvasten, dat is halverwege op weg naar Pasen. Met het *Attende Domine* als processiezang verdwenen de monniken weer het bos in, het publiek in stilte en ontroering achterlatend."
Op zaterdag 31 maart 2012 vindt dit gebeuren weer plaats in het vroege morgenuur (07.15): gregoriaanse zang rond de kapelruïne St. Walrick bij Overasselt.
Zie ook: www.karolus-magnus.nl

Zaterdag 24 december
Kerstnacht

Zondag 25 december
Kerstmis (Hoogfeest)

Maandag 26 december
H. Stefanus, eerste martelaar (Feest)

Dinsdag 27 december
H. Johannes, apostel en evangelist (Feest)

Woensdag 28 december
HH. Onnozele Kinderen, martelaren (Feest)

Zondag 1 januari
H. Maria, Moeder van God (Hoogfeest)

Zondag 8 januari
Openbaring des Heren (Hoogfeest)

Zondag 15 januari
2de zondag door het jaar

Zondag 22 januari
3de zondag door het jaar

Woensdag 25 januari
De bekering van Paulus (Feest)

Zondag 29 januari
4de zondag door het jaar

Donderdag 2 februari
Opdracht van de Heer in de Tempel (Feest)

Zondag 5 februari
5de zondag door het jaar

Zondag 12 februari
6de zondag door het jaar

Zondag 19 februari
7de zondag door het jaar

Woensdag 22 februari
Aswoensdag

Zondag 26 februari
1ste zondag van de Veertigdagentijd

Zondag 4 maart
2de zondag van de Veertigdagentijd

Zondag 11 maart
3de zondag van de Veertigdagentijd

Zondag 18 maart
4de zondag van de Veertigdagentijd

maandag 19 maart
H. Jozef, echtgenoot van de Maagd Mar
(Hoogfeest)

inhoud

Getijden. Tijden van toen? Nee, van NU! 97
Redactie

Het gregoriaans in de kartuizerorde, Deel1, Inleiding 99
Thomas Op de Coul

Interview met Gerrit Hulsink 24 oktober 2011 105
Gerrit van Osch

In Memoriam Gerrit Hulsink 109

Het Hooglied en de Liefde 110
Alfons Kurris

Die 26 decembris: S. Stephani, protomartyris 117
Gerrit van Osch

Lingua Electronica Gregoriana 121
Ger Steeghs

Recensies 125

Verslagen 129

Mededelingen 133

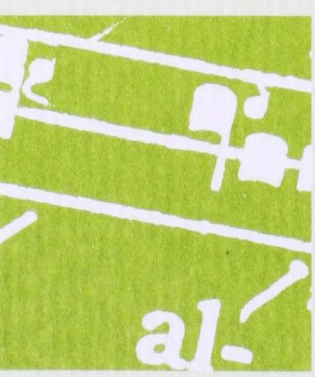

Stichting Amici Cantus Gregoriani